

**Akademie múzických umění v Praze
Hudební a taneční fakulta**

Hudební umění
Housle

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Česká filharmonie v průběhu politických krizí 20. století

Milena Kolářová

Vedoucí práce: MgA. Pavel Kudelásek

Přidělovaný akademický titul: BcA.

Praha, duben 2023

**The Academy of Performing Arts in Prague
Music and dance faculty**

Art of Music

Violin

BACHELOR'S THESIS

Czech Philharmonic during political crisis of the 20th century

Milena Kolářová

Thesis supervisor: MgA. Pavel Kudelásek

Awarded academic title: BcA.

Prague, April 2023

P r o h l á š e n í

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci s názvem

Česká filharmonie v průběhu politických krizí 20. století

vypracovala samostatně pod odborným vedením vedoucího práce a s použitím pouze uvedené literatury a pramenů a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu. Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna v souladu se zákonem a vnitřními předpisy AMU.

Praha, dne

.....

Milena Kolářová

Poděkování

Srdečně děkuji všem, kdo se podíleli na vzniku této práce. Zejména děkuji jmenovitě Janu Jouzovi, Jiřímu Zelbovi, Josefu Dvořákovi, Barbaře Pazourové a Jaroslavu Pondělíčkovvi, kteří se mi ochotně svěřili se svými vzpomínkami během evropského turné České filharmonie na jaře 2023 a věnovali mi svůj čas.

Abstrakt

Tato práce se věnuje historii a příběhům České filharmonie, které se odehrály v průběhu nejvýznamnějších politických krizí 20. století. V jednotlivých kapitolách se budu zabývat konkrétními událostmi politického dění a jejich dopadem na chod orchestru. Popíši, jaká převažovala ve filharmonii atmosféra a jak se vyvíjela dramaturgie v momentech, kdy si těleso procházelo jednotlivými historickými momenty. Představím nejvýraznější osobnosti, které se za celou dobu působení tělesa významně podílely na jeho existenci. Jejich spletité životní příběhy budou součástí samostatných kapitol. V neposlední řadě seznámím čtenáře s paměťmi současných členů České filharmonie na předrevoluční dobu v 80. letech minulého století, na samotnou sametovou revoluci a na události, které po ní následovaly. Jejich memoáry jsou cennou součástí této práce.

Abstract

This work is focused on the history and legacy of the Czech Philharmonic, which occurred during the most important political crises of the 20th century. The individual chapters will deal with specific political events and their impact on the functioning of the orchestra. I will describe the prevailing atmosphere in the ensemble and how the historical events impacted the development in the orchestra. The most prominent personalities, who have significantly contributed to the ensemble's existence, will be highlighted. Their pertinent and impactful life stories will each be part of separate chapters. Finally, the reader will be introduced to the memories of current members of the Philharmonic about the pre-revolutionary period of the 1980's through the Velvet Revolution itself and the events that followed. Their experiences and stories are a valuable part of this work.

Obsah

Úvod.....	1
1 Počátky 20. století.....	2
1.1 Vznik orchestru.....	2
1.2 První světová válka a vznik samostatného československého státu	5
2 Meziválečné období a druhá světová válka	9
2.1 Václav Talich a jeho osobnost v čele orchestru	9
2.2 Česká filharmonie v nacistickém sevření	11
3 Železná opona	16
3.1 Komunistický převrat v únoru 1948 a stalinská kulturní politika	17
3.2 Karel Ančerl.....	20
3.3 Vstup vojsk Varšavské smlouvy na území ČSSR a Jan Palach.....	23
4 „Česká filharmonie nehraje a hovoří“ – pád totality a paměti současných členů orchestru 27	
Závěr	33
Seznam použitých zdrojů	35

Seznam použitého označování a zkratek

- ČF – Česká filharmonie
- KSČ – Komunistická strana Československa
- ND – Národní divadlo
- StB – Státní bezpečnost
- TGM – Tomáš Garrigue Masaryk

Úvod

Tato bakalářská práce se zabývá fungováním České filharmonie v průběhu politických krizí 20. století. Jejím záměrem je čtenáři přiblížit situace a postoje České filharmonie v průběhu významných světových i národních krizí. Blíže se budu zabývat jejím působením a postoji k jednotlivým situacím a jaký měly tyto situace dopad na přední český orchestr.

Úvodem práce představím vznik orchestru a jeho úplné počátky, aby měl čtenář základní představu, o jakém tělese se pojednává. V dalších částech práce se budu postupně věnovat existenci orchestru v průběhu významných politických událostí i světových krizí počínaje první světovou válkou, přes vznik samostatného československého státu, dále druhou světovou válkou až po komunistický režim Československé republiky a jeho jednotlivými důležitými momenty.

Součástí práce budou i rozhovory a paměti členů orchestru, kteří v něm působil dodnes a některé události sami zažili. Závěrem práce shrnu celkové dopady na orchestr a jeho rozkvět po vzniku samostatné České republiky.

1 Počátky 20. století

Česká filharmonie se již několik desetiletí řadí mezi nejlepší světové orchestry a dodnes nezůstává ve světě v pozadí. Kromě toho je to náš první národní orchestr. Ne vždy tomu ale tak bylo. Za celou svou bohatou historii si musela projít nejrůznějšími obdobími, která ji vystavila spleti překážek a filharmonie si musela svou cestu prokázat zpět na výslunní. Už její vznik nebyl nijak jednoduchý a trvalo dlouho, než se dokázala probojovat k jistotě. Její existence závisela na státních útvarech i poměrech, na mecenáších i sponzorských darech a pozdější politické krize jí na cestě k úspěchu a slávě nepřidávaly.

1.1 Vznik orchestru

Ve druhé polovině 19. století česká hudební scéna neměla orchestr, který by zastupoval symfonickou funkci. V té době tady fungovaly vesměs jen divadelní orchestry. Organizátorem pražského kulturního života byla Umělecká beseda, která byla založená v roce 1863. Kromě hudebního oboru, jehož předsedou byl Bedřich Smetana, zastupovala také odbor literární a výtvarný. Tato organizace pořádala různé koncerty a přehrávky, na kterých v premiéře zazněla některá díla předních českých skladatelů. V té době tu kromě Žofína neexistoval ani žádný symfonický sál, který by dostatečně reprezentoval pražskou hudební scénu. Ve spolupráci s Bedřichem Smetanou se o kulturu v rámci tohoto spolku zasazoval i houslista Ferdinand Laub. Když však Smetana ohluchl, česká hudební scéna zůstala na dobrých 20 let bez symfonických koncertů.¹

Před samotným vznikem České filharmonie se v roce 1892 staly ještě tři konkrétní a v zásadě důležité věci. Tou první byla Mezinárodní hudební a divadelní výstava ve Vídni, kam se rozhodl jet reprezentovat Národní divadlo jeho ředitel Adolf Šubert a chtěl tam předvést české divadelní skvosty. Mělo to být velmi náročné, prosadit se na tak vážené hudební scéně jako byla ta vídeňská. Nesporně šlo o velkou konkurenci v divadelním prostředí a skrz cedník vídeňské kritiky se měla velkolepě dostat Smetanova *Prodaná nevěsta*. Přes všechna očekávání zaznamenala mezi vídeňským kultivovaným publikem velký úspěch. Kritiky oslavovaly Smetanu jako génia a *Prodanou nevěstu* jako mistrovské dílo.²

Druhou událostí, která měla předznamenat vznik ČF, byl nenápadný koncert konzervatorního kvarteta v Rudolfinu. Toto kvarteto se později proslavilo jako České kvarteto a jeho mladými členy byli Karel Hoffmann, Josef Suk, Oskar Nedbal a Otto Berger. Obzvláště pro Oskara Nedbala, nejprve jako violistu, toto vystoupení znamenalo první větší seznámení

¹ Viz IBLOVÁ, Michaela. *Česká filharmonie pod tlakem stalinské kulturní politiky v padesátých letech*. Praha: Karolinum, 2014, str. 54

² Viz HOLZKNECHT, Václav. *Česká filharmonie: příběh orchestru*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1963, str. 11

Obr. 1: Plakát historicky prvního koncertu České filharmonie v roce 1896.³

s publikem, aniž by tehdy ještě tušil, že později mu bude přisouzeno větší symfonické těleso s nadějnou budoucností, které bude vést.

Tím třetím vztyčným bodem byl sám Antonín Dvořák, jehož věhlas byl kolem roku 1892 už na samém vrcholu, a to nejen v Čechách, ale i v celém širším světě.

V té době v orchestru Národního divadla seděl Alois Paleček, který úspěchy pozoroval a sám chtěl takových dosáhnout se svým potenciálním orchestrem. Jméno dirigenta měl celkem ihned jasné – Karel Kovařovic. V létě roku 1894 se vytvořil spolek, který měl pobrat jen muzikanty z orchestru ND nebo jinak angažované hudebníky. Nový spolek dostal název Česká filharmonie. Orchester měl v plánu zatím jen příležitostné množství koncertů. Spolek měl pobrat čtyři koncerty ročně, vždyť jeho hudebníci stále museli plnit svou úlohu v Národním divadle. Aby se spolek udržel, členové platili příspěvky a koncerty hráli zadarmo. Start měli ale slibný.⁴ Historicky první koncert České filharmonie se konal dne 4. ledna 1896 v Rudolfinu, za dirigentský pult stanul sám Antonín Dvořák a program večera těžil výhradně z jeho děl. Jestliže ČF přišla o premiéru Novosvětské symfonie, dostalo se jí náhrady v podobě premiéry Biblických písní na tomto večeru a také reprízy Othella, Třetí rapsodie a právě Novosvětské symfonie. Další tři koncerty měly přijít s měsíčními odstupy s dalšími dirigentskými tvářemi a s programem i jiných autorů. Takto vypadala první sezóna České filharmonie.

Už v druhé sezóně přijel filharmonii vést dirigent z jiné země a byl jím V. J. Safonov, který se svým programem dosáhl takového úspěchu, že se koncert musel opakovat. Jako první cizí dirigent dosáhl ohromného aplausu a nápad, zvat osobnosti z jiných zemí, nezůstal bez povšimnutí ani v následujících sezónách.⁵

³ Viz *Historie České filharmonie* [online]. Praha: Česká filharmonie, 2023 [cit. 2023-04-18]. Dostupné z: <https://www.ceskafilharmonie.cz/historie/>

⁴ Viz HOLZKNECHT, Václav. *Česká filharmonie: příběh orchestru*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1963, str. 16

⁵ Viz tamtéž, str. 21

Velkou osobností pro vývoj počáteční fáze ČF byl již výše zmíněný Karel Kovařovic, který v té době vedl orchestr Národního divadla. Jeho kolega Alois Paleček tehdy seděl v orchestru ND na postu koncertního mistra. Při představení Carmen, 9. února 1901, se nepohodli až tak moc, že byla do druhého dne Palečkovi doručena výpověď. Jako podpora se měla ukázat reakce dalších členů, jeho kolegů, kteří Kovařovicovi také vypověděli poslušnost a vstoupili do stávkový. Jestli si mysleli, že tím Kovařovice dostanou do kolen, mysleli si mylně – Kovařovic nepovolil. Do měsíce si sehnal zcela nový orchestr a jako důkaz mělo být nové nastudování Figarovy svatby. Takové rozzuzlení nikdo ze stávkujících nečekal. Někteří z nich přišli zaklepat zpět na dveře ND, ale ne všem zůstaly otevřené. Nezbylo jim nic jiného, než sebrat všechnu odvahu a proměnit ČF ve znamenitý orchestr tak jako v jejich zaměstnání a výdělečnou činnost.⁶

V průběhu dalších let se ČF ocitla několikrát nad propastí hlubin, odkud by už nebylo návratu, a to zejména kvůli nedostatečným finančním prostředkům. Z těchto hlubin se jí pokoušela vyvést jména jako Ludvík Vítězslav Čelanský,⁷ Oskar Nedbal, Vilém Zemánek, také Zdeněk Fibich, a nakonec i sám Karel Kovařovic. K tomu měla pomoci propagace orchestru i mimo Prahu, zejména v jiných částech země, ale také v zahraničí. Orchestr držely nad vodou hlavně finanční dary,⁸ ale na ty se nedalo vždy spoléhat.

Velkou roli při získávání výdělků hrály i zahraniční zájezdy. Úplně první mezinárodní vystoupení se uskutečnila ve Vídni, Záhřebu a Rijece. ČF v sezóně 1901/02 odehrála mimo Prahu těžko uvěřitelných 54 koncertů, v sezóně o rok později 53.⁹ Čelanského učaroval vídeňský úspěch a naplánoval další turné, například i na jih. Výsledkem byl ale pravý opak, orchestr zabředl do dluhů. V té chvíli dostalo orchestr z dluhů dnes již slavné turné s Janem Kubelíkem do Anglie, ČF tam tehdy nejela jako slavný orchestr pod svým jménem, ale jako doprovodný orchestr Jana Kubelíka.¹⁰ Oskar Nedbal jakožto dirigent tohoto turné napsal v dopise kritikovi Josefu Boleškovi: „Úspěch u obecenstva zcela mimořádný... Kritika byla po prvním koncertu velmi příznivá... Je to první případ, že se v Londýně usadil na delší dobu nějaký orchestr z kontinentu. Hlavně prý zuří Londýnská filharmonie...“¹¹ Po návratu právě z tohoto zájezdu se orchestr na delší dobu nadechl finanční jistoty a nezávislosti. Byla založena Česká jednota pro orchestrální hudbu, jejíž předsedou byl Oskar Nedbal, a měla za úkol nejen podporovat ČF po finanční stránce, ale i dále rozvíjet symfonickou hudbu v Čechách. I přes to byl orchestr do období první republiky závislý na finančních prostředcích soukromého mecenášství, než se mu podařilo uživit se i z veřejných výdělků. Nedbal byl

⁶ Viz tamtéž, str. 28

⁷ Ludvík Vítězslav Čelanský byl prvním řádným uměleckým vedoucím a kapelníkem ČF, který svůj post získal především za úspěch po koncertě na památku 1. výročí Fibichovy smrti 15. října 1901. Viz tamtéž str. 31

⁸ Například Jan Kubelík pořádal benefiční koncerty a jejich výtěžky věnoval právě České filharmonii. Viz tamtéž, str. 30

⁹ Viz IBLOVÁ, Michaela. *Česká filharmonie pod tlakem stalinské kulturní politiky v padesátých letech*. Praha: Karolinum, 2014, str. 58

¹⁰ Filharmonii se mezi Angličany říkalo The Kubelík Bohemian Orchestra a začala se zapisovat do evropského povědomí. Viz tamtéž, str. 58

¹¹ Viz MAŇOUROVÁ, Lucie. Čtvrt druhého století na cestách. Historie zájezdů České filharmonie. *Magazin.ceskafilharmonie.cz*[online]. Praha: Česká filharmonie, 2021 [cit. 2023-04-07]. Dostupné z: <https://magazin.ceskafilharmonie.cz/ctvrt-druheho-stoleti-na-cestach-historie-zajejzdu-ceske-filharmonie/>

Obr. 2: Ludvík Čelanský (1870-1931).¹²

dlouhou dobu největší dirigentskou atrakcí, která orchestr přizivovala a zval k sobě před orchestr jména jako Ysaye, Sarasate, Elman, Rachmaninov, mezi domácími hudebníky nejčastěji spolupracoval se svým kvartetním kolegou Karlem Hoffmanem.¹³ Po Nedbalově dramatickém odchodu z čela orchestru se u pultu vystříдалo větší množství dirigentských osobností, než ČF konečně našla svého vůdce. Kromě výše zmíněných osobností to byli ještě například František Špilka nebo Otakar Ostrčil. Z mezinárodních dirigentů to byl sám Gustav Mahler, kterému se orchestr tak líbil, že se rozhodl s ním provést premiéru své 7. symfonie. Stalo se tak 19. září 1908 na pražském Výstavišti.¹⁴ Další slavnou osobností, která se přijela podílet na rozvoji ČF v jejích začátcích byl Edvard Grieg, který orchestr dirigoval na koncertě 16. dubna 1906.¹⁵

1.2 První světová válka a vznik samostatného československého státu

Česká filharmonie zažila spoustu období, kdy musela bojovat o holý život, i přesto však nebyla nikdy donucená ukončit nebo přerušit svoji koncepci a plány. Mezi Evropany nebyla zapomenutá, slavní skladatelé i dirigenti se vždy rádi vraceli. Výše zmíněná premiéra

¹² Viz KOŽÍŠEK, Jakub. 125 let s legendami. Dějiny České filharmonie jsou přehlídkou těch nejproslulejších muzikantů. *Magazin.ceskafilharmonie.cz* [online]. Praha: Česká filharmonie, 2021 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://magazin.ceskafilharmonie.cz/125-let-s-legendami-dejiny-ceske-filharmonie-jsou-prehlidkou-tech-nejproslulejsich-muzikantu/>

¹³ Karel Hoffmann byl dokonce pověřen premiérou Sukovy Houslové fantazie a to 9. ledna 1904. Viz HOLZKNECHT, Václav. *Česká filharmonie: příběh orchestru*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1963, str. 39

¹⁴ Viz tamtéž, str. 49

¹⁵ Viz KOLÁČKOVÁ, Yveta. *Česká filharmonie 100 plus 10*. Praha: Academia, 2006. ISBN 80-200-1422-5, str. 145

Mahlerovy symfonie nebyla první návštěvou onoho génia. Mahler se u ČF objevil ještě dvakrát předtím, a to při provedení jeho Druhé symfonie v roce 1903 za řízení Nedbalova a v roce 1907 při provedení jeho Čtvrté symfonie pod taktovkou Viléma Zemánka.¹⁶

V roce 1914 se dostala do prvních velkých dluhů a částka byla na tu dobu ohromující, celých 109 000 korun. Tehdy opravdu hrozilo, že ČF už na světě dlouho nebude. A do toho přišla válka. Část filharmonie byla tou dobou na zájezdě v Poděbradech, kde je zpráva zastihla jako blesk z čistého nebe. V té době seděl na kapelnickém trůnu Zemánek a co nejvíc se snažil, aby mohl své hráče, a hlavně obecenstvo rozveselovat. S pomocí pozounisty Müllera organizoval populární koncerty a jejich chod svěřil mimo jiné i Aloisu Rybářovi. Hráči byli odváděni do války ze všech různých orchestrů po Praze. Zemánek ve spolupráci s Čelanským a Kovařovicem se snažili získat své hráče zpět, případně si muzikanty navzájem půjčovali napříč svými prořídilými orchestry.

Zemánek kromě toho přichystal i abonentní koncerty, počínaje říjnem toho roku. Ukázalo se, že lidé utíkali k hudbě jako k útěše v domnění, že válka bude trvat jen pár neděl. Koncerty byly vyprodané. Zemánek si pro jejich pořádání domluvil jména jako Hoffmanna, Zelenku, Vášu Příhodu, Karla Buriána, Ondříčka, Ludmilu Slukovou a tak dále. Filharmonie zažívala v podstatě ohromný úspěch a vzestup na úkor války. Abonentní koncerty nestačily, musely se přidávat další a další mimořádné koncerty. Program byl však opatrný, minimálně alespoň první rok války do něj nepronikl žádný ruský ani francouzský skladatel. Zemánek nechtěl německou stranu vyloženě podráždit. Přesto pořádal koncerty i pro válečné účely, tomu se de facto nemohl vyhnout.¹⁷

Po prvním roce války orchestr tak povýšil, že musel pořádat ne šest abonentních koncertů, ale dvanáct, a k šesti mimořádným koncertům přidat ještě dalších pět. Jediným cílem bylo udržet se co nejdál od rakouské armády a hrát před plným obecenstvem, což se jim dařilo.¹⁸

V druhém roce války se na program dostala i díla Čajkovského, Berlioze, Busoniho a Rimského-Korsakova, která v minulém roce budila spíš obavy. Naopak skladby z dílny německé byly většinou naplní koncertů. Mahlerova Píseň o zemi s Otakarem Ostrčillem dosáhla velmi pronikavého úspěchu. Stejně tak Mahlerova Čtvrtá symfonie. Kocián odehrál Straussův Houslový koncert, sám autor byl dokonce pozván do Prahy a předvedl tu několik svých děl (Don Juan, Macbeth a Smrt a vykoupení) na koncertě 15. října 1916. Jeho pojetí Mozartovy Jupiterské symfonie a Sukova Fantastického scherza, kde volil příliš vleklá tempa, mu nevyneslo žádný výrazný úspěch. „Kromě toho se vyjadřoval se šovinistickou povýšeností a v citlivé atmosféře válečné popudil proti sobě všechny hudebníky.“¹⁹

¹⁶ Viz KOLÁČKOVÁ, Yvetta. *Česká filharmonie 100 plus 10*. Praha: Academia, 2006, str. 144

¹⁷ Viz HOLZKNECHT, Václav. *Česká filharmonie: příběh orchestru*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1963, str. 53

¹⁸ Během války přišli na nějakou dobu například o koncertního mistra Františka Daniela a na jeho místo provizorně dosedl Alois Synek. Později se prokázal talentovaný i v oblasti dirigování a stal se příležitostným druhým dirigentem ČF, především pro tzv. populární koncerty. Po Synkovi nastoupil na pozici koncertního mistra Stanislav Novák. Viz KOLÁČKOVÁ, Yvetta. *Česká filharmonie 100 plus 10*. Praha: Academia, 2006, str. 205

¹⁹ Viz HOLZKNECHT, Václav. *Česká filharmonie: příběh orchestru*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1963, str. 55

Obr. 3: Vilém Zemánek (1875-1922).²⁰

První světová válka posloužila jako první dobrá příležitost pro posilování vlastenecké nálady prováděním Smetanovy *Mé vlasti*.²¹ Hrála se nejen v Praze, ale i v dalších městech. Orchester si vedl zdánlivě velmi dobře. Za celou dobu války se udržel naživu, a ještě se dokázal vymanit z dluhů. Orchester však čekala další výrazná krize, která měla dvojí důvod. Česká filharmonie vypsela a začala toužit po velké osobnosti, která by se postavila do jejího čela. Dosavadní šéf Zemánek navíc nebyl českého původu, přestože se tu narodil, a to byl druhý důvod pro započetí krize. Většina hráčů z orchestru vypsela natolik, že si už nepřála program jen přehrávat, ale studovat do detailu. To také svědčilo o zdravém jádru rodícího se velikána. Uspořádal se cyklus českých koncertů a dirigovat jej měli především ti, kteří se ucházeli o filharmonický trůn. Mezi nimi byl Čelanský, Ostrčil, Kříčka a především Kovařovic, který vzhledem k vytíženosti s divadelním orchestrem s díky odmítl a nabídl za sebe Václava Talicha. Rozhodlo se, že se k orchestru vrátí Ludvík Čelanský, ale druhým dirigentem s rovnocennými pravomocemi bude Václav Talich,²² který byl známý svou pílí a zcela odlišným přístupem ke zkoušení. Jeho výkony se vyznačovaly přitažlivou osobitostí a měly šmrnc. Začal být oblíbenější a oblíbenější. Pochopitelně Zemánek byl zlomen, vždyť to byl právě on, kdo dokázal filharmonii zachránit před zánikem a dostat jí z krize. Jeho vlastní ortel se dočetl z novin a stres z nenadálých událostí se podepsal i na jeho zdraví. Jeho poslední koncert

²⁰ Viz KOŽÍŠEK, Jakub. 125 let s legendami. Dějiny České filharmonie jsou přehlídkou těch nejproslulejších muzikantů. *Magazin.ceskafilharmonie.cz* [online]. Praha: Česká filharmonie, 2021 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://magazin.ceskafilharmonie.cz/125-let-s-legendami-dejiny-ceske-filharmonie-jsou-prehlidkou-tech-nejproslulejsich-muzikantu/>

²¹ Poprvé provedl orchestr *Mou vlast* na koncertě v Rudolfinu s Ludvíkem Čelanským 8.12.1901. Viz KOLÁČKOVÁ, Yveta. *Česká filharmonie 100 plus 10*. Praha: Academia, 2006, str. 208

²² První koncert Václava Talicha s Českou filharmonií proběhl 12. prosince 1917 a necelý rok poté už mu byla svěřena premiéra *Sukova Zrání* – 30. října 1918. Viz tamtéž, str. 201

s Českou filharmonií se konal 15. dubna 1918 ve Dvoře Králové a na programu byla *Má vlast*. Při návratu vlakem zpět do Prahy se členové orchestru se Zemánkem dostali do silné hádky a svůj ortel měl vlastně podepsaný. Talich s tímto postupem toliko nesouhlasil. O rok později, v roce 1919, byl Ludvík Čelanský odvolán ze své funkce a jediným právoplatným šéfdirigentem ČF byl jmenován Václav Talich.²³ Jako výraz úcty k Zemánkovi ho přizval k účasti na přátelském koncertě roku 1921 – tehdy už ale musel Zemánek ze zdravotních důvodů odmítnout. Talich si byl jeho činů v ČF vědom a na jeho odkaz navázal více než svědomitě. Orchester čekaly nové, daleko těžší výzvy v samostatném československém státu.

²³ Po velkolepém návratu do čela orchestru si Čelanský dlouhou dobu vedl dobře. Oproti Zemánkovi se vyznačoval svým individuálním přístupem. Na pódiu a před členy ČF byl ale více než teatrální a filharmonie, která nehledala divadlo, ale kvalitní symfonickou hudbu ho v čele nepodržela dlouho. Talich tohle všechno pozoroval z povzdálí, když ještě bydlel v Plzni. Oproti Čelanskému byl ale při nástupu na pódium svědomitý, umírněný a skromný. Jeho největší slávu na šéfdirigentském trůnu mu přinesla premiéra Sukova Zrání. Viz HOLZKNECHT, Václav. *Česká filharmonie: příběh orchestru*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1963, str. 65

2 Meziválečné období a druhá světová válka

Období první republiky pro Českou filharmonii znamenalo větší klid, rozmach a množství koncertů pořádaných ať už na počest různých uskupení či na počest prvního československého prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka. Také koncept zahraničních zájezdů se změnil. Orchester měl najednou reprezentovat mladou republiku a jeho význam narostl. Noviny byly plné kritických článků, které turné sledovaly a hodnotily, jak si náš kulturní vyslanec vede.²⁴ Na počest návratu orchestru ze zahraničí se dokonce uspořádal slavnostní koncert, na kterém nechyběli členové vlády ani sám prezident.²⁵ Kromě toho se na poli objevil zcela nový orchestr, pro ČF tedy první značná konkurence. Po letech zápasení o holou existenci se v první republice začínalo svítat na lepší časy a najednou se objeví rival. Jednalo se o Šakovu filharmonii a do jejího čela byl postaven L. Čelanský. Na místo hostujícího dirigenta byl přizván i Oskar Nedbal. Konkurenční orchestr se však dlouho neudržel, dva roky od svého založení byla jeho činnost ukončena.²⁶

Mimořádné koncerty na počest občanských organizací a významných činitelů se pro filharmonii staly pravidelnou záležitostí. Koncerty oslavující vznik Československé republiky se zařadily ke každoročně pořádaným akcím. Orchester velmi často vystupoval pro Červený kříž, Sokol, Dělnickou akademii, Svaz řidičů automobilů, Svaz francouzských legionářů a podobně.²⁷ Památným vystoupením se stal koncert, který se konal 26. února 1930. Byl uspořádán k oslavě 80. narozenin TGM, jeho dirigentem byl Václav Talich a jako sólista vystoupil Igor Stravinskij se svým Capricciem pro levou ruku. Prezident byl přítomný i premiéry Epilogu Josefa Suka v čele s Talichem, 20. prosince 1933.²⁸ Filharmonie s pořádáním mimořádných slavnostních koncertů nepřestala ani po zvolení nového prezidenta Edvarda Beneše – koncert se konal 6. ledna 1936.²⁹

2.1 Václav Talich a jeho osobnost v čele orchestru

Když se do čela České filharmonie postavil mladý Václav Talich (28. května 1883 v Kroměříži – 16. března 1961 v Berouně³⁰), filharmonie tehdy ještě netušila, že jí čeká ohromný vzestup až na světovou úroveň. V jeho osobnosti dostala vše, co jí doposud chybělo, přičemž

²⁴ V meziválečném období se uskutečnily tři významné zájezdy po západní Evropě, o které se střídal Václav Talich s Rafaelem Kubelíkem. V roce 1935 to byl zájezd do Anglie, Belgie a Francie, v roce 1937 do Anglie, Skotska a Belgie a v roce 1938 to byl zájezd po Spojeném království – Anglie, Skotsko, Wales, Irsko a také Belgie Viz KOLÁČKOVÁ, Yvetta. *Česká filharmonie 100 plus 10*. Praha: Academia, 2006, str. 182

²⁵ Koncert se konal 16. listopadu 1937 ve Smetanově síni Obecního domu a dirigentem byl mladičký Rafael Kubelík. Viz tamtéž, str. 182

²⁶ Viz HOLZKNECHT, Václav. *Česká filharmonie: příběh orchestru*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1963, str. 77-82

²⁷ Významný koncert v rámci 8. všesokolského sletu proběhl 26. června 1926, na kterém vůbec poprvé zazněla Janáčková Sinfonietta s přívlastkem „Sletová“. Viz KOLÁČKOVÁ, Yvetta. *Česká filharmonie 100 plus 10*. Praha: Academia, 2006, str. 182

²⁸ Viz tamtéž, str. 82

²⁹ Viz tamtéž, str. 83

³⁰ Viz tamtéž str. 56

Obr. 4: Václav Talich s Českou filharmonií v roce 1919.³¹

v Talichovi se spojily vlastnosti každého z jeho předchůdců: Nedbalův temperament, Čelanského fantazie a Zemánkova píle a schopnost vytvořit kvalitní dramaturgii.³² Vynikal svou pílí a smyslem pro detail. ČF dlouho toužila po někom, kdo nebude program jen přehrávat pro publikum, ale ve skladbě bude hledat hlubší smysl a bude pracovat s frázemi. Před orchestr předstoupil vždy dokonale připravený. „*Nepracoval lehce. Pronikal do děl, která ho zajímala, pomalu, ne snad proto, že nestačil jejich požadavkům a musel dohánět pílí, co by chybělo na talentu, nýbrž spíš z jakési tvůrčí rozkoše; zdržoval se co nejdéle u studované skladby, obhlížel a zkoumal terén se zálibnou chutí, vybíral z více způsobů ten, který uznal konečně za pravý.*“³³ Talich tímto přístupem orchestr proměnil k dokonalosti, kapela byla schopná všech úkolů. Není divu, že po čase byl orchestr najednou více žádaný i v zahraničí. Sám Talich tam byl zvaný již dříve, jako celek s ČF ale až později. Pochopitelně nejčastěji orchestr vystupoval v národní sféře.

Václav Talich s Českou filharmonií byli prvními, kteří uskutečnili přímý přenos do rozhlasu. Koncert proběhl 11. května 1925 a na programu byla *Má vlast*.³⁴ Rádiové přenosy znamenaly významnou možnost výdělku navíc, který dal filharmonii větší šanci přežít.³⁵

Talich také pomýšlel na nižší vrstvy občanské společnosti a jejich finanční situaci a zřídil pro ně uspořádání veřejných generálek a populárních koncertů, které se konaly zpravidla v sobotu

³¹ Viz *Historie České filharmonie* [online]. Praha: Česká filharmonie, 2023 [cit. 2023-04-18]. Dostupné z: <https://www.ceskafilharmonie.cz/historie/>

³² Viz HOLZKNECHT, Václav. *Česká filharmonie: příběh orchestru*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1963, str. 83

³³ Viz tamtéž, str. 93

³⁴ Viz KOLÁČKOVÁ, Yveta. *Česká filharmonie 100 plus 10*. Praha: Academia, 2006, str. 201

³⁵ Viz HOLZKNECHT, Václav. *Česká filharmonie: příběh orchestru*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1963, str. 88

dopoledne a za nižší vstupné. Orchester pod Talichem tvořil významnou roli pro vývoj soudobé české hudby. Dílo Sukovo a Novákovo dalo filharmonii ten pravý tvar. Talich také s ČF prvně provedl kompletní Dvořákovu dílo.³⁶

Nebylo by dobré opomenout fakt, že Talich pár let plnil dvojí roli. Kromě postu šéfdirigenta České filharmonie totiž v roce 1935 přijal i roli správce Národního divadla, kde premiéroval mimo jiné operu *Julietta* od Bohuslava Martinů, která mu byla věnována.³⁷ Svoje funkce zastával svědomitě a nic neponechával náhodě. Na každé vystoupení byl vždy připraven a nikdy nedával ani jednomu ze svých orchestrů přednost.

Byl také prvním, kdo přišel s nápadem uspořádat v Praze vlastní festival. Cyklus nazval *Pražský hudební máj* a měl přinést útěchu v období, kdy naši zemi, před očima celého světa, začala okupovat německá vojska. Festival pojal vlastenecky – hrála se *Má vlast*, *Slovanské tance*, *Sukův Epilog*, *Meditace na svatováclavský chorál* nebo *sokolský pochod V nový život*. Kromě toho věnoval večer dvěma německým velikánům – na program zařadil *Beethovenova Egmonta*, který symbolizuje vzpouru proti okupantům, a *Händelovo Concerto grosso g moll*.³⁸

Zdá se to jako úspěšný a naplněný život jednoho člověka. To nejpodstatnější ale mělo teprve přijít. Počínaje nacistickou nadvládou a posléze komunistickým převrácením Václav Talich zjistil, že osud umí být velmi krutý.

2.2 Česká filharmonie v nacistickém sevření

Když veřejnost zastihla zpráva, že Anglie nebude překážet v připojení Sudet k Německu, v ten samý den, 15. března 1938, řídil Václav Talich v Obecním domě Smetanovu *Mou vlast*. Pro Českou filharmonii, československý národ a vůbec celé lidstvo nastávalo nejtěžší a nejčernější období v historii. Pod Talichovým vedením proběhl 2. června koncert na počest 10. všesokolského sletu, kdy na programu zněl pro útěchu Smetanův *Vyšehrad*, Novákova symfonická báseň „*O věčné touze*“, v podání Františka Daniela zazněla *Houslová fantazie Josefa Suka* a *Dvořákova symfonie g moll*. Koncert měl národ potěšit. Sudetoněmecká strana získala při volbách do obcí 91 procent německých hlasů.³⁹ Nacismus už v té době představoval obrovskou hrozbu, kterou chápal snad každý. Ne každý si v tu chvíli ovšem dokázal představit čeho všeho bude ještě Hitlerova propaganda schopná.

V této atmosféře se začala plánovat i nadcházející sezóna 1938 až 1939. Je s podivem, že ČF ještě za těchto podmínek podnikla výše zmíněný zájezd po zemích Spojeného království a belgických městech. Především asi hlavně proto, že zájezdy bývají plánované dlouho dopředu a už tak bylo dohodnuto. V této sezóně byl také jmenován stálým dirigentem

³⁶ Viz tamtéž, str. 96

³⁷ Viz KOLÁČKOVÁ, Yvetta. *Česká filharmonie 100 plus 10*. Praha: Academia, 2006, str. 57

³⁸ Viz HOLZKNECHT, Václav. *Česká filharmonie: příběh orchestru*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1963, str. 111

³⁹ Viz tamtéž, str. 111

Obr. 5: Plakát z britského turné v roce 1938.⁴⁰

kontrabasista orchestru Karel Šejna, který měl být oporou pro současného šéfa Talicha.⁴¹ Současně se před orchestrem čím dál častěji objevoval budoucí šéfdirigent Rafael Kubelík.⁴² Mezi dalšími dirigentskými osobnostmi, které se měly dělit o tuto sezónu byl Stupka, Jirák, Kabeláč, Krejčí a Jeremiáš. Jediný mezinárodní dirigent byl Grosbayn. Víc cizinců se sehnat nedalo, ať už proto, že do Československa nemohli a nebo sem prostě nechtěli. Náplní hudebních programů po celou dobu války byla největší a nejzávažnější díla české hudby.

V témže roce poprvé proběhl již výše zmíněný Pražský hudební máj, který měl být jakousi atrakcí pro útěchu národa. Festival byl předchůdcem dnešního Pražského jara.

Sezóna 1939-1940 přinesla skoro totožný program. Podstatné je především to, že se zahajovalo *Mou vlastí*. Dokud to bylo možné, ČF hrála *Mou vlast* v celku co nejvíce. Není snad jiného období, kdy by se *Má vlast* hrála častěji. Důležité je zmínit, že Talich mohl v této sezóně ještě uvést Šostakovičovu 1. symfonii f moll.⁴³ Díla autorů nepřátelských zemí byla zakázána. Jednalo se o autory americké, francouzské, anglické, posléze i ruské. Jen o pár měsíců později, 8. května 1940, proběhl zahajovací koncert pokračujícího jarního festivalu nazvaného tentokrát Český hudební máj. *Má vlast* už se nehrála celá, nýbrž jen polovina. Tábor a Blaník byly zakázané, protože na obecenstvo mohly působit až moc revolučně. Lidé chodili poslouchat koncerty i do Národního divadla, kde Talich prováděl Sukovu *Meditaci na svatováclavský chorál*, *Zrání a Pohádku*. V té samé době většina přátel, příbuzných a známých

⁴⁰ Viz KADLEC, Petr. "Byti nositeli kultury" - Dirigent Rafael Kubelík. *Magazin.ceskafilharmonie.cz* [online]. Praha: Česká filharmonie, 2020 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://magazin.ceskafilharmonie.cz/rafael-kubelik-byti-nositeli-kultury/>

⁴¹ Viz KOLÁČKOVÁ, Yveta. *Česká filharmonie 100 plus 10*. Praha: Academia, 2006, str. 202

⁴² Úplně první vystoupení R. Kubelíka s ČF proběhlo 24. ledna 1934. Diriguje zde svou *Fantazii pro housle a orchestr* jakožto svoji absolventskou práci, sólistou dále pro díla Beethovena a Paganiniho byl jeho otec Jan. Na závěr koncertu zazněla Čajkovského 4. symfonie. Viz tamtéž, str. 52

⁴³ Koncert proběhl 18. ledna 1940, tedy již v průběhu války. Viz HOLZKNECHT, Václav. *Česká filharmonie: příběh orchestru*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1963, str. 112

zápasila o život na frontách či v táborech smrti. V jednom z nich během války pobýval i budoucí šéfdirigent Karel Ančerl. Jeho strastiplnému příběhu se ale budu věnovat až v dalších kapitolách.

V nadcházející sezóně 1940-1941 se filharmonie rozhodla i přes zákazy třetí říše provést ilegálně *Mou vlast celou*, a to na neoficiálním zahajovacím koncertě 22. září 1940 v Železném Brodě. Nikomu se nechtělo příkazům naslouchat, vždyť co jiného by mělo potěšit duši a vyjádřit nesouhlas, než milovaná *Má vlast*. Orchester i nadále pořádal výroční koncerty, významný byl koncert k 70. narozeninám Vítězslava Nováka. Tentokrát orchestr pořádal koncert i v duchu smuteční nálady, zemřel totiž Jan Kubelík, houslista s orchestrem tolik spjatý.⁴⁴ V tomto roce se konal další ročník jarního festivalu v Praze, na kterém zazněla významná díla Antonína Dvořáka.⁴⁵

Rok 1941 byl pro Talicha jakožto pro šéfdirigenta České filharmonie posledním a na jeho místo nastoupil Rafael Kubelík. Po zbytek války se věnoval hlavně Národnímu divadlu. Jeho síly už na dva orchestry nestačily, především proto, že čelil obrovskému nátlaku ze strany nacistické. Bez přehánění byl nejvýraznější osobou české hudební scény a v takovém případě byl pro nacisty velmi zajímavým. Stejně tak filharmonie jako veřejná instituce byla pro veřejnost velmi výraznou a měla sloužit jako nástroj k propagandě. Již v roce 1941, přímo na Goebbelsův rozkaz, musel Talich s filharmonii vycestovat do Drážďan a Berlína, kde hráli část *Mé vlasti* a Beethovenova *Egmonta*, samozřejmě s Talichovým záměrem dát najevo odpor.⁴⁶ Stejně tak museli odehrát koncerty k 3. výročí protektorátu. Když Talichovi v květnu roku 1943 přišla pozvánka na oficiální gratulaci k jeho 60. narozeninám, která se měla odehrát v kanceláři nejvýraznějšího kolaboranta Emanuela Moravce, nemohl odmítnout, ačkoliv se sebevíc snažil na něco vymluvit. A právě tato událost měla posloužit jako hlavní důkaz, že třetí říše dostala Talicha na svou stranu.

V příští sezóně (1942-1943) mělo přijít něco jako úleva. Nacistům se bortily plány a začali v hloubi duše cítit, že nemají daleko od prohry. Kromě toho byl říšský protektor Heydrich po smrti. Vedle nového šéfa Kubelíka se před filharmonii dostal ke konci sezóny opět Václav Talich. Stále se k filharmonii mohl vracet alespoň jako host.

I v další sezóně převažovaly spíše radostnější pocity. Konec války se blížil, a to i přes to, že na evropský lid čekalo ještě mnoho zvěrstva. Václav Talich se v této době už moc koncertně neprojevoval. Stále častěji dostával nabídky dirigovat v Německu a nevěděl, jak je má odmítat. Nedokončil už ani svůj Sukovský pořad, který měl pro sezónu 1943-1944 naplánován.⁴⁷ O rok později bylo na rozkaz Emanuela Moravce uzavřeno Národní divadlo. Celý soubor měl být

⁴⁴ 26. ledna 1941 proběhla odpolední tryzna za řízení Šejny a večerní smuteční koncert, kde zazněl Verdiho Requiem řídil Janův syn Rafael. Viz HOLZKNECHT, Václav. *Česká filharmonie: příběh orchestru*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1963, str. 113

⁴⁵ Zaznělo jeho Requiem, symfonie d moll a menší kusy jako *V přírodě*, *Vodník* a *Symfonické variace*, v dalších večerech se Talich věnoval především jeho žákům – Sukovi a Novákovi. Viz tamtéž, str. 114

⁴⁶ Viz KOLÁČKOVÁ, Yvetta. *Česká filharmonie 100 plus 10*. Praha: Academia, 2006, str. 58

⁴⁷ Viz HOLZKNECHT, Václav. *Česká filharmonie: příběh orchestru*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1963, str. 118

nasazen. Talich se do poslední chvíle zoufale snažil přesvědčit Moravce, aby svůj rozkaz odvolal, ale marně. Do konce války pak trávil čas ve své vile v Berouně.

Poslední válečná sezóna měla být pro ČF tou nejtěžší, a to navzdory tomu, že všichni cítili konec války ve vzduchu. Dovolím si citovat část z knihy V. Holzknechta, která právě tohle období popisuje přesně. „*Nicméně závěr tragédie nebyl snadný. Prohrávající nacisté ztráceli nervy a dopouštěli se děsivých činů, buď aby zastrašovali, či aby se mstili za neúspěch, s nímž nepočítali. (...) Kultura se jakoby přikrčila do kouta a vyčkávala. Vysoké a umělecké školy byly zavřeny, divadla mlčela; Česká filharmonie nevypsala abonmá a nepořádala pravidelné cykly.*“⁴⁸

V květnu roku 1945, ihned po konci války, byl Talich zatčen pro podezření z kolaborace s nacisty na základě nařízení ministra kultury Zdeňka Nejedlého. Po přímluvě Edvarda Beneše byl po několika týdnech propuštěn a očištěn. Některé z tisků proti němu ale dál vedly vykonstruovanou kampaň.

V závěru této kapitoly bych ráda vzpomněla na členy filharmonie, kteří se konce války vinou nacistické zločinnosti nedožili. Pan Zdeněk Němec, mladý violista orchestru, zemřel násilnou a krutou smrtí. Osudným se mu stal jen krátký článek do novin, který měl informovat o koncertu. Na programu byla Má vlast se všemi částmi. „*(...) Dílo samo k nám promlouvá a strhuje prvními akordy Vyšehradu až k vítěznému pochodu blanických rytířů, přicházejících v nejtěžší chvíli národa a přinášejících mu spásu a vyproštění z pout choroby a temna. Tak plnilo Smetanovo dílo svůj úděl za první světové války a tak jej vnímáme i dnes. (...)*“⁴⁹ Navzdory tomu, že Němec použil krycí iniciály, nacisté brzy vypátrali pravdu a gestapo si pro něj na druhý den došlo do Obecního domu. Byl vyslýchán dlouho do noci, až ráno ho dva nacističtí vrazi rozdupali v bedně mezi těly dalších mrtvých.⁵⁰ Dalším, kdo během války přišel o život, byl 2. koncertní mistr Egon Ledec. Pro svůj židovský původ zemřel v koncentračním táboře v Osvětimi 16. října 1944.⁵¹ Josef Děda, hoboista světového renomé, zemřel krátce před skončením války 14. února 1945. Jen málo z domů a budov bylo během války vybombardováno, o to víc nešťastně zemřel Děda při náletech a bombardování, kdy právě jeho dům a zrovna tu část, kde stál jeho byt, zasáhla puma.⁵²

Filharmonie se poprvé po válce objevila na pódiu 28. května 1945. Slavnostní koncert měl takový úspěch, že se dvakrát opakoval. „*Obecenstvo proudilo do Smetanovy síně jako k očištěnému a povznášejícímu obřadu.*“⁵³ Brzy se opět začala hrát americká, ruská, britská a francouzská hudba a zvali se sólisté z těchto zemí, jako důkaz znovu navrácené svobody. Kromě toho se hrály vzpomínkové koncerty k vyhlazení Lidic, Ležáků a Javoříčka.⁵⁴ Vedle toho

⁴⁸ Viz tamtéž, str. 118

⁴⁹ Část z kritiky Zdeňka Němce, která v knize Václava Holzknechta zní celá. Viz tamtéž, str. 119

⁵⁰ Viz tamtéž, str. 120

⁵¹ Viz KOLÁČKOVÁ, Yvetta. *Česká filharmonie 100 plus 10*. Praha: Academia, 2006, str. 184

⁵² Viz HOLZKNECHT, Václav. *Česká filharmonie: příběh orchestru*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1963, str. 1ui

⁵³ Viz tamtéž, str. 121

⁵⁴ Viz KOLÁČKOVÁ, Yvetta. *Česká filharmonie 100 plus 10*. Praha: Academia, 2006, str. 185

se vyjednalo, aby Rudolfinum, které za války sloužilo jako parlamentní síň nacistům, bylo vráceno zpět České filharmonii.

Největší dárek pro filharmonii teprve přišel. 22. října 1945 byl prezidentem republiky Edvardem Benešem podepsán dekret o zestátnění České filharmonie.⁵⁵ Konečně se stalo to, o co se tolik snažil už Václav Talich po celou dobu svého působení u orchestru. V té chvíli se filharmonie sice zbavila zápasů s finančními krizemi a závislosti na mecenáších a osobních darech, ale naproti tomu se ocitla na bojišti s jinými krizemi, tudíž s těmi politickými.

⁵⁵ Viz tamtéž, str. 186

3 Železná opona

Jakmile dokument o zestátnění České filharmonie nabyl platnosti, 20. listopadu 1945, nikdo už se tolik nebál o ekonomickou situaci orchestru. Veškeré náklady spojené s orchestrem byly od té chvíle hrazené státem. Orchester dostal i profesionální management a šéfdirigent už mohl plnit roli uměleckého ředitele. V té době to byl mladý a nadaný Rafael Kubelík. Orchester se teprve díky zestátnění dostal na ekonomickou úroveň západoevropských těles.⁵⁶

Koncerty po válce znovu nabyly rozmanitosti. Nejprve se pořádaly koncerty pro uctění památky mrtvých nebo koncerty uctívající padlé, kteří bojovali za vlast. Pozvolna se začalo hrát při dalších mimořádných příležitostech⁵⁷ a byl obnoven abonentní provoz. Skladatelé napříč národnostmi psali díla, která vyjadřovala odpor k válce, kde mohli naplno vyjádřit své pocity a vypovídat se ze svých emocí.⁵⁸

Velkou událostí, která přišla v roce 1946, bylo obnovené pořádání jarního festivalu, který tentokrát dostal název, který se používá dodnes – Pražské jaro. Pořadatelem festivalu se stala Česká filharmonie a hrdě se ujala všech 16 koncertů. Důvodem bylo hlavně 50. výročí vzniku orchestru a jakási forma slavnosti. Začátek festivalu byl určen na den Smetanova úmrtí.⁵⁹ To mělo symbolicky vyjádřit, že se znovu můžeme hrdě hlásit k velikánovi vlastenecké hudební tvorby. Není tedy vůbec překvapivé, že skladba, která na zahajovacím koncertě zazněla, byla *Má vlast*. Koneckonců to je tradice, která funguje i dnes. Festival hostil nepřeborné množství velkých zahraničních osobností jako byl Jean Beaudet, Charles Munch, Jevgenij Mravinskij, Sir Adrian Boult a především Leonard Bernstein. Dále sólisté David Oistrach, Robert Firkušný nebo Lev Oborin. Festivalu se zúčastnil sám Dmitrij Šostakovič a Bohuslav Martinů.⁶⁰

Poválečnou euforii prohloubil i zájezd do Paříže, Ženevy a Curychu. Pro UNESCO zahráli v Théâtre des Champs-Élysées slavnostní koncert 28. října 1947, ještě k tomu na den výročí vzniku československého státu, 2. listopadu potom zahráli ve Victoria Hall v Ženevě, a nakonec v Curychu.⁶¹

Na domácí půdě, kde sídlem ČF bylo opět Rudolfinum,⁶² se znovu vypisovaly abonentní programy přímo pro Václava Talicha. Obecně se na programu rozmnožil počet cizinců a budoucnost filharmonie se rýsovala slibně.

⁵⁶ Viz KOLÁČKOVÁ, Yvetta. *Česká filharmonie 100 plus 10*. Praha: Academia, 2006, str. 19

⁵⁷ Začaly se objevovat skladby hrdinské, například 3. října 1945 byla na program zařazena proslulá Leningradská symfonie D. Šostakoviče, která měla v poválečné atmosféře takový úspěch, že se musela dvakrát opakovat. Viz HOLZKNECHT, Václav. *Česká filharmonie: příběh orchestru*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1963, str. 123

⁵⁸ Mezi českými autory to byl například Vítězslav Novák se svojí violoncellovou sonátou *De profundis*, Alois Hába se svojí předehrou *k Nové zemi* nebo Martinů a jeho *Památník Lidicím*. Viz tamtéž, str. 123

⁵⁹ Viz tamtéž, str. 124

⁶⁰ Viz tamtéž, str. 125

⁶¹ Na programu byla výhradně česká díla od Janáčka, Dvořáka nebo Martinů. Viz tamtéž, str. 126

⁶² Tehdy se Rudolfinu říkalo ještě *Dům umělců*. Název Rudolfinum se začal opět používat až po jeho rozsáhlé rekonstrukci v letech 1989-1992. Viz KOLÁČKOVÁ, Yvetta. *Česká filharmonie 100 plus 10*. Praha: Academia, 2006, str. 202

Obr. 6: Rafael Kubelík s orchestrem.⁶³

Také druhý ročník Pražského jara měl obrovský úspěch. K orchestru opět zavítaly hvězdy jako Leonard Bernstein, Jevgenij Mravinskij, Charles Munch⁶⁴ a přijela i nová jména například Jiří Singer z Izraele, Ernest Ansermet a tak dále.

Ráda bych zmínila dvě slavné premiéry skladeb Bohuslava Martinů. ČF se 28. února 1946 v čele s R. Kubelíkem ujala provedení jeho Polní mše. Později v premiéře uvedla 5. symfonii, 28. května 1947 opět s Kubelíkem. Roku 1948 se prvně před orchestr postavil mladičký Václav Neumann.

Sotva se orchestr stihl vzpamatovat z války a ran, které mu způsobila, přišel rok 1948 a ten se stal pro filharmonii a její přední osobnosti zlomovým. Historické změny, které následovaly, výrazně poznamenaly osud nejen České filharmonie, ale celého českého národa.

3.1 Komunistický převrat v únoru 1948 a stalinská kulturní politika

Únorové události roku 1948 a změna politického systému zásadně ovlivnily chod i vývoj života v Československu. Dosavadní systém České filharmonie nabral zcela nový spád. Festival Pražské jaro ztratil možnost svobodného dramaturgického výběru a stala se z něj událost,

⁶³ Viz KADLEC, Petr. "Býti nositeli kultury" - Dirigent Rafael Kubelík. *Magazin.ceskafilharmonie.cz* [online]. Praha: Česká filharmonie, 2020 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://magazin.ceskafilharmonie.cz/rafael-kubelik-byti-nositeli-kultury/>

⁶⁴ Je zajímavé, že Munch mluvil s orchestrem výhradně francouzsky. Ne že by mu snad všichni rozuměli do posledního slova, ale byl u orchestru tak milovaný, že mu to všichni pravděpodobně odpustili.

kteřá se ocitla plně pod kontrolou státu. Začaly se množit slavné zahraniční osobnosti, které pro vyjádření nesouhlasu s novým politickým systémem odmítaly účinkování v takové zemi. Jednalo se zejména o Leonarda Bernsteina, který nechtěl nově nastavený teror podporovat.⁶⁵

Filharmonii v nelehké době čekala další rána. Rafael Kubelík, její šéfdirigent, v srpnu odjel na festival do Edinburghu, rozhodl se zůstat v Anglii a emigroval. ČF naposledy dirigoval 5. července. Na dlouhých 42 let zmizel z československého kulturního dění. Ve své vlasti zůstal zapuzen a vyhlášen jako zrádce. Koneckonců sami někteří členové orchestru jeho emigraci vnímali jako zradu vůči kolegům a přátelům. Kubelík ale na svou vlast ani svůj milovaný orchestr nikdy nezapomněl.⁶⁶

Spolu s rapidními změnami ve společenských poměrech se stejně závažně změnila situace i v orchestru. Umělecké vedení, které po zestátnění ČF mohlo konečně svobodně vymýšlet dramaturgii budoucích sezón, se muselo znovu upozadit. Na vývoj sezóny, zařazování programů a výběr dirigentů i sólistů od této chvíle začalo dohlížet samo Ministerstvo školství a osvěty, posléze Ministerstvo vnitra. Hlavní náplní programu měla být díla oslavující dělnickou třídu a sovětský stát,⁶⁷ pořádaly se nejrůznější koncerty na počest narozenin, úmrtí a dalších významných jubileí komunistických lídrů jako byli V. I. Lenin nebo J. V. Stalin.⁶⁸ Koncertovalo se též pro pracující⁶⁹ nebo pro děti a mládež.⁷⁰

Na programy byla zařazována díla budovatelská. Čím dál více se upřednostňovali skladatelé politicky spolehliví, kteří psali díla na zakázku. Především oslavovala Československou socialistickou republiku a její historii, Sovětský svaz a jejich činitele. Jedním z takových umělecky velmi činných skladatelů byl Václav Dobiáš. Jeho díla dostala Česká filharmonie do rukou většinou poprvé a musela se tak chopit jejich premiéry. Jedná se například o kantáty „Stalinův rozkaz č. 268“ nebo „Stalingrad“. Kantáta „Buduj vlast a posílíš mír“ představovala

⁶⁵ Bernstein byl už ve světě vážený umělec, ačkoliv byl stále velmi mladý. Svůj vzestup si zajistil především záskokem za Bruna Waltra, který den před koncertem s Newyorskou filharmonií onemocněl a Bernstein koncert oddirigoval se vši grácií. Deník The New York Times o něm tehdy napsal kritiku jejíž titulek zněl: „Leonard Bernstein u dirigentského pultu – debut génia“. Viz ČÍŽEK, Ondřej. Leonard Bernstein: A od té doby bylo písmeno h vždy Havel. *Magazin.ceskafilharmonie.cz* [online]. Praha: Česká filharmonie, 2019 [cit. 2023-04-15]. Dostupné z: <https://magazin.ceskafilharmonie.cz/leonard-berstein-od-te-doby-bylo-pismeno-h-vzdy-havel/>

⁶⁶ Kubelíkovi se po emigraci v zahraničí vedlo více než dobře. Hned v roce 1950 nastoupil do Chicago Symphony Orchestra jako šéfdirigent, o pět let později byl jmenován šéfem v londýnské Royal Opera House v Covent Garden, v roce 1961 byl jmenován šéfem bavorského rozhlasu, kde vydržel dlouhých 24 let. Viz KOLÁČKOVÁ, Yvetta. *Česká filharmonie 100 plus 10*. Praha: Academia, 2006, str. 54

⁶⁷ Například slavnostní koncert České filharmonie k únorovým událostem 24. února 1953 s dirigentem Šejnou, slavnostní koncert k 35. výročí velké říjnové revoluce 7. listopadu 1952, slavnostní koncert ke dni československé armády 5. října 1950 nebo slavnostní večer k 30. výročí Rudého práva 10. září 1950. Viz IBLOVÁ, Michaela. *Česká filharmonie pod tlakem stalinské kulturní politiky v padesátých letech*. 2014. Praha: Karolinum, 2014, str. 110

⁶⁸ Na počest Stalinových narozenin se koncerty pořádaly pravidelně každý rok 20. prosince až do roku 1953 a vždy je reprezentovala Česká filharmonie. Dále například koncert k narozeninám Klementa Gottwalda 21. listopadu 1952, koncert „Umělci Zdeňku Nejedlému“ 11. února 1953 a podobně. Viz IBLOVÁ, Michaela. *Česká filharmonie pod tlakem stalinské kulturní politiky v padesátých letech*. 2014. Praha: Karolinum, 2014, str. 112

⁶⁹ Jedné z těchto akcí se stihl zúčastnit ještě i Rafael Kubelík 15. března 1948. Viz KOLÁČKOVÁ, Yvetta. *Česká filharmonie 100 plus 10*. Praha: Academia, 2006, str. 186

⁷⁰ Tyto koncerty měly za úkol mládež především vzdělat v oblasti hudby a nemůžeme tím tedy upřít pozitivní vliv na výchovu dětí. Byly jim představovány různé nástroje a skladby, hrály se úryvky hlavně neznámějších a nejvýznamnějších děl národních skladatelů jako je Má vlast a podobně. Viz IBLOVÁ, Michaela. *Česká filharmonie pod tlakem stalinské kulturní politiky v padesátých letech*. 2014. Praha: Karolinum, 2014, str. 113

Obr. 7: Skupinová fotografie České filharmonie. V popředí Václav Talich a šéfdirigent Karel Ančerl.⁷¹

pro KSČ tak velký vlastenecký vzor, že ji zařadila na program zahajovacího koncertu Pražského jara 1951 místo *Mé vlasti*.⁷²

V době, kdy se orchestr mohl velmi slibně vyvíjet a zametat poválečné stopy, dočkal se naprostého opaku. Kulturní směrnice určovaly úplně jiný směr a publikum bylo zacíleno do továren a skladů místo do Dvořákovy síně Rudolfiny. Hudba se měla masově rozšířit mezi lid. I přesto, že režim velmi důrazně dohlížel na dramaturgii koncertů, zbylo mnoho prostoru pro uvádění děl našich kmenových autorů jako Dvořák, Smetana nebo Janáček. Zajímavé je, že ČF měla za úkol předvádět na domácí půdě díla soudobých autorů a oslavovat SSSR, ale do zahraničí byla vysílána, aby hrdě reprezentovala a předváděla díla právě Dvořáka, Smetany a Janáčka.⁷³ Cesty do zahraničí nebyly nijak snadné, pokaždé je provázely posudky na jednotlivé členy orchestru. Často se stalo, že hráč nebyl shledán vhodným kandidátem pro zahraniční cestu a jeho výjezd nebyl doporučen.⁷⁴

Po komunistickém puči si výrazný útlak zažil Václav Talich. Ten, který jako první uvedl filharmonii do evropského kulturního povědomí a dal jí prestiž, ten, který vybudoval tvář celého orchestru, měl po nástupu komunistů k moci zakázanou veškerou činnost. Neoficiální cestou

⁷¹ Viz IBLOVÁ, Michaela. Karel Ančerl: Strastiplné životní cesty velkého dirigenta. *Magazin.ceskafilharmonie.cz* [online]. Praha: Česká filharmonie, 2015 [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: <https://magazin.ceskafilharmonie.cz/karel-ancerl-strastiplne-zivotni-cesty-velkeho-dirigenta/>

⁷² Viz KOLÁČKOVÁ, Yvetta. *Česká filharmonie 100 plus 10*. Praha: Academia, 200, str. 214

⁷³ Viz IBLOVÁ, Michaela. *Česká filharmonie pod tlakem stalinské kulturní politiky v padesátých letech*. 2014. Praha: Karolinum, 2014, str. 220

⁷⁴ Jednalo se například o koncertního mistra Karla Šroubka. Netajil se svými protirežimními názory a na zkouškách často rozhlašoval výroky proti systému. Bylo o něm také známo, že jeho postoj k emigraci je kladný. Viz tamtéž

mu bylo umožněno s filharmonií alespoň nahrávat, ale žádný veřejný koncert dirigovat nemohl.⁷⁵ Stal se šéfem Slovenské filharmonie, kde vydržel tři roky.

Smrtí Stalina v roce 1953 skončilo pro filharmonii to nejtvrděší období a politika nepatrně povolila. Možná i proto se Talich mohl vrátit znovu před orchestr. V roce 1954 dirigoval zahajovací koncert Pražského jara a při té příležitosti vznikla nahrávka cyklu symfonických básní *Má vlast*. V tom samém roce s ČF potřetí nahrál Dvořákovu *Novosvětskou*, dále Sukovo *Zrání* a Klavírní koncert d moll J. S. Bacha se Svatoslavem Richterem. Poslední vystoupení s ČF vůbec, kde zazněla Mozartova *Symfonie č. 39 Es dur* a Houslový koncert č. 4 D dur, je zachycené na DVD pro Supraphon.⁷⁶

Po odchodu Rafaela Kubelíka do exilu byl orchestr na chvíli bez šéfa. Nějakou dobu se před orchestrem střídali Karel Šejna nebo mladičkový Václav Neumann. Až po dvou letech se filharmonie dočkala. Šéfdirigentem se stal Karel Ančerl. Sám se to dozvěděl z dopisu, který mu byl doručen domů a byl poslán ministrem Zdeňkem Nejedlým. Často bývá jako důvod jeho jmenování uváděna i přímluva houslisty Davida Oistracha. Jako vážený umělec reprezentující svaz měl velké slovo u sovětských vůdců a o Ančerlovi mluvil vždy vřele.⁷⁷

Spolu s politickými změnami se měnily i společenské postoje v orchestru. Tak jako v jiných sférách, i v orchestru se řešila otázka stranictví nebo dokonce spolupráce s tajnými složkami Veřejné bezpečnosti. S příslušníky StB měl Ančerl za celou dobu svého působení u orchestru bohaté zkušenosti.

3.2 Karel Ančerl

Osobnost Karla Ančerla v čele České filharmonie hrála zásadní roli. Dirigent, který se narodil 11. dubna 1908 v Tučapech, působil na pozici šéfdirigenta celých 18 let a s jeho pomocí, i přes velká omezení způsobená režimem, se orchestr dokázal udržet na předních příčkách evropských orchestrů a zajistil si další vzestup a úspěchy. Ančerl si ale, podobně jako Talich, bohatě zažil sílu politických režimů a propagand.

Svůj debut s ČF měl 24. června 1930, kde mimo jiné řídil vlastní *Symfonietu* pro velký orchestr - svojí absolventskou skladbu jako student skladby a dirigování Pražské konzervatoře. V Mnichově se postaral o premiérové provedení opery *Matka* od Aloise Háby a tím se úspěšně zařadil mezi evropskou elitu. Krátce také působil v Osvobozeném divadle na pozvání svého přítele Jaroslava Ježka, se kterým spolupracoval rád a sám na toto období vzpomínal jako na to nejšťastnější. Také se přiučoval dirigování u Václava Talicha. V té době se začali k moci dostávat nacisté, Ančerl přišel o práci a se žlutou hvězdou na klopě se musel vrátit k rodičům

⁷⁵ Nutno říct, že před únorovými událostmi založil svůj vlastní orchestr složený z členů Pražské konzervatoře – vznikl Český komorní orchestr. Viz KOLÁČKOVÁ, Yveta. *Česká filharmonie 100 plus 10*. Praha: Academia, 200, str. 59

⁷⁶ Viz tamtéž, str. 59

⁷⁷ Viz IBLOVÁ, Michaela. *Česká filharmonie pod tlakem stalinské kulturní politiky v padesátých letech*. 2014. Praha: Karolinum, 2014, str. 78

Obr. 8: Karel Ančerl s Českou filharmonií na koncertě pro 35.000 diváků v australském Melbourne v roce 1959.⁷⁸

do rodného domu. Nedlouho poté byl jeho rodičům dům zabaven a po nucených pracích byli 19. listopadu 1942 posláni hromadně do Terezína.⁷⁹

V židovském koncentračním táboře se snažil udržet pozitivnější náladu tím, že tam založil a vedl smyčcový orchestr. Objevil se na dobových záběrech natočených nacisty jako důkaz pro Červený kříž, který plánoval inspekci tábora, že Židům se v ghettu žije dobře a je o ně řádně postaráno.⁸⁰ V říjnu roku 1944 byl celý orchestr včetně Ančerla a jeho rodiny deportován do Osvětimi. Přežili jen tři členové orchestru a on sám. Přišel o svou ženu a dítě. Následně byl deportován do tábora Friedland, kde prožil zbytek války.⁸¹

Přes všechno, co si během války zažil, nikdy neztratil pozitivní přístup k životu. „*I přes to, že jsem poznal, co člověk člověku je schopný udělat, neztratil jsem víru a dokázal jsem se vrátit na hudební dráhu.*“⁸²

Šéfdirigentem České filharmonie byl jmenován 20. října 1950 a orchestr vedl na 755 koncertech u nás i v zahraničí. Společně natočili desítky nahrávek pro vícere společnosti, které dodnes slouží jako vzorové a památné. Můžeme jmenovat například Dvořákovu Requiem pro Deutsche Grammophon, svitu z baletu Romeo a Julie od Sergeje Prokofjeva pro Supraphon,

⁷⁸ Viz IBLOVÁ, Michaela. Karel Ančerl: Strastiplné životní cesty velkého dirigenta. *Magazin.ceskafilharmonie.cz* [online]. Praha: Česká filharmonie, 2015 [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: <https://magazin.ceskafilharmonie.cz/karel-ancerl-strastiplne-zivotni-cesty-velkeho-dirigenta/>

⁷⁹ Viz IBLOVÁ, Michaela. *Česká filharmonie pod tlakem stalinské kulturní politiky v padesátých letech*. 2014. Praha: Karolinum, 2014, str. 68

⁸⁰ Propagandistický film nesl název „Vůdce dal Židům město“.

⁸¹ Viz IBLOVÁ, Michaela. *Česká filharmonie pod tlakem stalinské kulturní politiky v padesátých letech*. 2014. Praha: Karolinum, 2014, str. 71

⁸² Viz tamtéž, str. 71

Janáčkovy skladby Taras Bulba a Sinfonietta nebo také Stravinského Petrušku, Svěcení jara a Žalmovou symfonií opět pro Supraphon. Kromě toho často hostoval u Berlínských filharmoniků, se kterými také natočil významné nahrávky.⁸³

Díky němu orchestr často vyjížděl do nejslavnějších koncertních sálů a prvně se podíval i do těch nejdlejších částí světa. Je to už dnes legendární tříměsíční turné do Austrálie, na Nový Zéland, do Ameriky, Kanady, Japonska, Číny, Indie a nakonec SSSR, které se odehrálo v roce 1959. Bylo zrealizováno celkem 55 koncertů, na kterých se u dirigentského pultu střídal s Ladislavem Slovákem a jako sólisté odjeli Josef Suk a Jan Panenka. Zájezd měl takový úspěch, že se opakoval ještě několikrát, i když ne v takové délce.⁸⁴ Na koncert v Austrálii přišlo i přes nepřízeň počasí neuvěřitelných 35 000 diváků. Orchestr České filharmonie byl vůbec prvním zahraničním orchestrem, který tuto zemi navštívil.⁸⁵

Ančerl se výrazně stavil proti okupaci sovětských vojsk v roce 1968 a kromě toho zažíval vlnu antisemitismu jak z řad členů orchestru, tak z řad publika a veřejnosti. Dokonce mu chodily anonymní výhrušné dopisy, pod kterými byli pochybně podepsáni abonenti ČF. Další dopis byl údajně podepsaný členy orchestru. Je možné, že dopis poslal někdo z orchestru, který měl s Ančerlem problém, a chtěl ho tímto způsobem nějak poškodit. Další možností je, že dopis poslala sama StB, případně jiný státní orgán.⁸⁶

Právě s StB přišel často do styku. Nejen, že musel prožít šikanu ze strany nacistů, o tři roky později na něj dopadla šikana komunistická. Tajná policie se vždy snažila získat na svou stranu co nejvíce těch nejlepších a nejspolehlivějších občanů. Není překvapením, že ke spolupráci lákala i ve vnitřku orchestru. Ne každý byl ohodnocen jako politicky spolehlivý a označen jako vhodný kandidát. Na každého byly vypracované kádrové posudky. Není moc členů orchestru, kteří byli ve straně, a ještě méně členů, kteří spolupracovali přímo s StB.⁸⁷ Na Ančerla bylo nasazeno asi nejvíce informátorů.⁸⁸ Byl sledován doma,⁸⁹ ale především během zájezdů

⁸³ V letech 1962-1967 řídil tento orchestr celkem desetkrát a pořídil s ním nahrávky Stravinského houslového koncertu se sólistou Wolfgangem Schneiderhanem pro Deutsche Grammophon. Viz KOLÁČKOVÁ, Yveta. *Česká filharmonie 100 plus 10*. Praha: Academia, 200, str. 51

⁸⁴ Kromě toho orchestr často hostoval ve Vídeňském Musikvereinu. V roce 1962 se podíval i do Milánské La Scaly. Od té doby se tam orchestr vrátil až v roce 2023 při jarním turné po Evropě se šestou symfonií Gustava Mahlera za řízení Semjona Byčkova. Viz tamtéž, str. 51

⁸⁵ Viz IBLOVÁ, Michaela. Karel Ančerl: Strastiplné životní cesty velkého dirigenta. *Magazin.ceskafilharmonie.cz* [online]. Praha: Česká filharmonie, 2015 [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: <https://magazin.ceskafilharmonie.cz/karel-ancerl-strastiplne-zivotni-cesty-velkeho-dirigenta/>

⁸⁶ V dopise přímo znělo, že „jako dirigent je Ančerl neoblíben a skupina členů České filharmonie poslala anonymní dopis, kde se staví proti tomu, že má dirigovat koncert oslavující narozeniny J. V. Stalina, a nazývají jej sionistou.“ Viz IBLOVÁ, Michaela. *Česká filharmonie pod tlakem stalinské kulturní politiky v padesátých letech*. 2014. Praha: Karolinum, 2014, str. 90

⁸⁷ Ne všichni spolupracovali s StB dobrovolně a z vlastního přesvědčení. Řada z nich k tomu byla donucena známými praktikami KSČ. Bylo to především vyhrožování vlastní minulostí nebo ublížení členům rodiny co mělo přesvědčit kandidáta, aby se na spolupráci s StB raději dal. Každý dostával úkoly a pravidelně se pod tajnými hesly hlásil ke schůzce, kde měl podávat hlášení. Viz IBLOVÁ, Michaela. *Česká filharmonie pod tlakem stalinské kulturní politiky v padesátých letech*. 2014. Praha: Karolinum, 2014

⁸⁸ V orchestru se vyskytovalo více „politicky nespolehlivých“ členů, na které bylo donášeno a kteří byli hlídáni režimem. Koneckonců komunistický systém byl tak nenasytý, že pro jistotu i na své vlastní spolupracovníky nasazoval informátory. Viz tamtéž

⁸⁹ „Bylo například zapisováno i to, že Ančerl si v roce 1958 koupil automobil značky Volha od jednoho zaměstnance ČKD Stalingrad. Za Volhu mu dal svůj automobil Spartak a doplatil mu 24 000 Kč, které si vypůjčil v Českém hudebním fondu. Všechny tyto informace sdělil Ančerl svému známému, aniž by tušil, že se jedná o tajného informátora ministerstva vnitra.“ Viz tamtéž str. 82

v zahraničí. Netajil se svým prozápadním směřováním a chválou a scházel se s různými osobnostmi západní umělecké společnosti.⁹⁰ Ančerl o svém sledování údajně věděl, i přes to nadále prosazoval své vlastní názory a z StB si nedělal „těžkou hlavu“. Netušil však, kdo konkrétně je na něj nasazen a často se stalo, že informátorem byl někdo z jeho blízkého okolí.⁹¹

V roce 1969 v pořadí již jako druhý šéf ČF emigroval i se svou druhou manželkou a dětmi. Stal se šéfdirigentem Toronto Symphony Orchestra a v poměrně krátké době s orchestrem nastudoval rozsáhlý repertoár jak přední české hudby, tak té světové. Zemřel 3. července 1973 v Torontu. Jeho ostatky byly o 20 let později převezeny a při pietním aktu v rámci zahájení Pražského jara 12. května 1993 byly uloženy na pražském Vyšehradě.⁹²

3.3 Vstup vojsk Varšavské smlouvy na území ČSSR a Jan Palach

Po politickém rozvolňování a úbytku cenzury na začátku 60. let v procesu známém jako Pražské jaro asi nikdo nepředvídal události, které měly přijít v srpnu 1968. Vstup vojsk Varšavské smlouvy překvapil obyvatelstvo Československa z čista jasna a nastala etapa, která měla na další dvě desetiletí utlačit veškerou naději na lepší politický systém. Nastalo období známé jako normalizace. Byl to důvod již výše zmíněné emigrace Karla Ančerla. O emigraci uvažoval již v roce 1948, několikrát hovořil o tom, že se nevrátí ze zájezdu, ale vždy se domů vrátil. Srpnové události pro něj byly poslední kapkou. Kromě toho se na jejich protest vzdal postu šéfdirigenta ČF a na jeho místo byl jmenován Václav Neumann.⁹³

Proti událostem se postavily zejména osobnosti v zahraničí, ať už to byli emigranti anebo slavná zahraniční jména. Pobouřen byl hlavně Rafael Kubelík, který sám kvůli velmoci KSČ odešel do zahraničí už dříve. Na protest proti okupaci zorganizoval mezinárodní petici mezi předními světovými umělci. Pod ní se podepsal například Leonard Bernstein, Daniel Barenboim, Artur Rubinstein nebo Igor Stravinskij.⁹⁴ Celkem se podepsalo více jak 100 osobností.⁹⁵

V Československu projevil nesouhlas nejen Ančerl, ale i další tři čeští dirigenti – Václav Neumann, Zdeněk Košler a Martin Turnovský. Ti se vzdali svých postů v NDR.⁹⁶

⁹⁰ Jedna ze zpráv informovala, že Ančerl údajně urážel NDR. „V NDR je to hrozné, ale jen se přejde most a člověk je v západním sektoru Berlína a tam je to přímo famózní a čarokrásné.“ V zahraničí se scházel například se švýcarským dirigentem Scherchenem, italským skladatelem Giulinim nebo s předsedou holandské sekce pro hudbu Landrenem. Viz tamtéž, str. 82

⁹¹ Viz tamtéž, str. 83

⁹² Viz IBLOVÁ, Michaela. Karel Ančerl: Strastiplné životní cesty velkého dirigenta. *Magazin.ceskafilharmonie.cz* [online]. Praha: Česká filharmonie, 2015 [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: <https://magazin.ceskafilharmonie.cz/karel-ancerl-strastiplne-zivotni-cesty-velkeho-dirigenta/>

⁹³ Viz KOLÁČKOVÁ, Yveta. *Česká filharmonie 100 plus 10*. Praha: Academia, 200, str. 51

⁹⁴ Viz tamtéž, str. 55

⁹⁵ Její znění bylo: „Okupace republiky pěti státy Varšavské smlouvy je násilným popřením humanitních ideálů, které jako umělci máme. Dokud nebudou všichni cizí vojáci staženi z československého území a legální vláda ČSSR nebude moci svobodně vládnout, je pro nás nemožné udržovat umělecké kontakty s těmito pěti národy i s Československem.“ Viz RAŠ, Jakub. Medaile, která má větší cenu, než má cenu. *Magazin.ceskafilharmonie.cz* [online]. Praha: Česká filharmonie, 2015 [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: <https://magazin.ceskafilharmonie.cz/medaile-ktera-ma-vetsi-cenu-nez-ma-cenu/>

⁹⁶ Viz KOLÁČKOVÁ, Yveta. *Česká filharmonie 100 plus 10*. Praha: Academia, 200, str. 190

Obr. 9: Václav Neumann řídí Českou filharmonii.⁹⁷

Ještě větším překvapením pro veřejnost bylo sebeupálení Jana Palacha 16. ledna 1969 a jeho smrt o tři dny později. Filharmonie měla v té době naplánované dva abonentní koncerty 23. a 24. ledna, které pak pojala jako tryznu za zemřelého.⁹⁸ Ještě v dubnu mohla uspořádat mimořádný koncert s Dvořákovým *Stabat mater*. O rok později už v počátku období normalizace nebylo možné Palachovu oběť připomínat a strana začala utahovat opatř dramatické koncerty ČF. Tehdejší neoficiální dramaturg filharmonie Ivan Medek i přes to na program lednového koncertu zařadil symbolicky Honnegerovu kantátu *Jana z Arku na hranici*, dirigentem byl Václav Neumann. Přípravy koncertu se neobešly bez problémů a komplikací, ale nakonec se přeci jen uskutečnil, i když o čtrnáct dní později, než bylo původně plánováno. Normalizace tedy poznamenala vývoj dramaturgických plánů ČF a jejich zaměření, i když pravidla nebyla tak přísná jako v 50. letech. Počet stranicky zaměřených skladeb už nebyl tak vysoký. Vedle klasických abonentních řad se hrálo například při slavnostním shromáždění k 26. výročí osvobození Československa sovětskou armádou nebo k prvnímu výročí podepsání smlouvy o přátelství a vzájemné spolupráci mezi ČSSR a SSSR. Samozřejmě se znovu slavila výročí Velké říjnové revoluce nebo Vítězného února, také se oslavovaly osoby Lenina a Stalina.⁹⁹

Když ČF vyjela v roce 1969 na zájezd do švýcarského Lucernu, Rafael Kubelík tehdy bydlel poblíž a setkání se členy orchestru si nemohl nechat ujít. Všechny je pozval k sobě domů. Ještě předtím na počest procesu pražského jara v roce 1968 nechali krajané z Chicaga vyrobit

⁹⁷ Viz *Historie České filharmonie* [online]. Praha: Česká filharmonie, 2023 [cit. 2023-04-18]. Dostupné z: <https://www.ceskafilharmonie.cz/historie/>

⁹⁸ Na programu byl Jindřich Field a jeho první symfonie a dále Sukova *Pohádka léta*. Dirigentem byl Václav Neumann. Viz tamtéž, str. 190

⁹⁹ Viz KOLÁČKOVÁ, Yveta. *Česká filharmonie 100 plus 10*. Praha: Academia, 200, str. 191

u Jiřího Harcuby památeční medaile, které byly dokončeny až v srpnu, a tak se staly také protestními. Kubelík si objednal 110 kusů a všem členům orchestru je při návštěvě daroval. Na událost vzpomínal tehdy osmatřicetiletý klarinetista Jaroslav Kopáček: „*Srdečné přijetí Mistrem Kubelíkem s jeho chotí a synem na zahradě jeho sídla proběhlo v atmosféře zábavy, jakou orchestr dlouho nezažil. Sdělením na závěr, že Mistr Kubelík má pro nás všechny členy ČF dárek, dosáhlo nadšení svého vrcholu, obzvláště po tekuté konzumaci. „JEŠTĚ SI ZAHRAJEM!“*“, ozývalo se hlučně mezi přítomnými, z nichž mnozí se toho již nedožili.“¹⁰⁰ Všichni dostali od Kubelíka památeční medaili, kterou ale nemohli provést přes hranice zpátky do ČSR a povinně ji měli vrátit. Někteří si vzali medaile dvě, a tak jim jedna po odevzdání té první zbyla a mohli se ji pokusit převést přes hranice. Jak je známo, medaile zůstaly dochované tři, z nichž jednu pan Kopáček odevzdal České filharmonii na památku.

V průběhu těchto let orchestr řídil Václav Neumann. Jeho éra trvala celých 22 let. Před orchestr se postavil prvně v roce 1948, jako záskok za nemocného Rafaela Kubelíka, po jeho emigraci se narychlo ujal i dalších jeho plánovaných koncertů. Byl šéfem Karlovarského symfonického orchestru, později orchestru Komické opery v Berlíně. Spolupracoval s orchestrem Národního divadla nebo se Symfonickým orchestrem hl. města Prahy FOK. V pozdějších letech byl přizván ke spolupráci v Metropolitní opeře v New Yorku, kde nastudoval Janáčkovu Její pastorkyni, ve Vídeňské státní opeře nastudoval Rusalku. V roce 1969 zahájil v čele filharmonie Pražské jaro poprvé jako šéfdirigent a posléze orchestr vedl na první společný zájezd do Japonska. S orchestrem nahrál velké množství nahrávek, a dokonce i několik kompletů. Dokončil kompletní nahrávky symfonií Dvořáka a Martinů nebo Rusalku pro Supraphon, později i Mahlerovský komplet také pro Supraphon. Pro Českou televizi s filharmonii natočili dokument „Česká filharmonie hraje a hovoří“.¹⁰¹

Mezi hráči orchestru byl Neumann milovaný a uznávaný, orchestr ho na společné cestě provázel velmi loajálně. „*Pamětníci dodnes vzpomínají na Neumannovo obrovské osobní kouzlo, které přinášelo do filharmonických normalizačních let noblesu, velkorysost a humor.*“¹⁰²

V pozdějších letech, kdy Československo bylo na prahu sametové revoluce, byl společně s Českou filharmonii jedním z největších tahounů oněch událostí. Možná to byl také jeho zralý věk, který mu dovolil oprostít se od strachu z možných následků politických nekázní. Na události listopadu roku 1989 čekalo v zahraničí více osobností, které nikdy nepřestaly doufat, že se ještě někdy před ČF postaví. Nejvýraznějším z nich byl Rafael Kubelík, který se díky revoluci a demokratizaci státu mohl očistit od komunistické nálepky „zrádce“. Jeho návrat do Čech byl významnou událostí, na kterou pamětníci dodnes vzpomínají snad nejraději.

¹⁰⁰ Viz RAŠ, Jakub. Medaile, která má větší cenu, než má cenu. *Magazin.ceskafilharmonie.cz* [online]. Praha: Česká filharmonie, 2015 [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: <https://magazin.ceskafilharmonie.cz/medaile-ktera-ma-vetsi-cenu-nej-ma-cenu/>

¹⁰¹ Viz KOLÁČKOVÁ, Yveta. *Česká filharmonie 100 plus 10*. Praha: Academia, 200, str. 47

¹⁰² Viz KADLEC, Petr. Morální velikost hudby zůstává v duších lidí. Václav Neumann o hudbě a sobě. *Magazin.ceskafilharmonie.cz*[online]. Praha: Česká filharmonie, 2020 [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: <https://magazin.ceskafilharmonie.cz/moralni-velikost-hudby-zustava-v-dusich-lidi-vaclav-neumann-o-hudbe-a-o-sobe/>

Obr. 10: Rafael Kubelík a Václav Neumann v zahradě Kubelíkova domu při návštěvě během zájezdu do Lucernu. Kubelík se o své hosty pozorně staral.¹⁰³

Ještě před sametovou revolucí začaly postupně tát ledy a začalo se dramaturgicky uvolňovat. Na řadu přišli skladatelé, kteří byli do té doby režimem zakázaní. Řeč je o Oldřichu F. Kortem a především o Miloslavu Kabeláčovi, jedním z nejvýznamnějších osobností poválečného vývoje hudby.

¹⁰³ Viz RAŠ, Jakub. Medaile, která má větší cenu, než má cenu. *Magazin.ceskafilharmonie.cz* [online]. Praha: Česká filharmonie, 2015 [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: <https://magazin.ceskafilharmonie.cz/medaile-ktera-ma-vetsi-cenu-nez-ma-cenu/>

4 „Česká filharmonie nehraje a hovoří“ – pád totality a paměti současných členů orchestru

Filharmonie už náznak revoluce pocítila v říjnu roku 1989, aniž by tušila, že to povede až k tomu, že do měsíce padne komunistický režim a železná opona. Dne 25. října filharmonici zrovna koncertovali ve Stuttgartu na turné, když se dozvěděli, že jejich šéf Václav Neumann odmítl veškerou spolupráci s Českou televizí a s Českým rozhlasem. Neumann tak učinil na podporu diskriminovaných umělců. Podle vzpomínek violisty pana Jaroslava Pondělíčka se k tomu rozhodl úplnou náhodou, alespoň tak to Neumann vyprávěl orchestru před zkouškou. Když byl na procházce s vnučkou, šli kolem výlohy s deskami a vnučka chtěla koupit písně Suchého a Šlitra. Doma to spolu poslouchali a jemu se to ohromně líbilo, písně mu přišly krásně čisté a povzbudivé. *„Víte a pak jsem si uvědomil, že jsem toho člověka nejmíň 15 let neviděl v televizi. A zrovna mi zvonil telefon a volal pan režisér, že budeme točit¹⁰⁴ a já jsem řekl: „Ne, pane režisére, nebudeme to točit, já to nechci.“¹⁰⁵* Dalším důvodem byla persekuce signatářů Několika vět.¹⁰⁶ Pan šéfdirigent se u orchestru setkal s pozitivní vlnou reakcí a většinou podporou. *„Velkou většinou se to odhlasovalo, s nadšením, že jsme mohli přispět do vínků předrevolučního ducha.“¹⁰⁷*

Oficiální prohlášení, které mělo publikum s protestem seznámit, proběhlo na abonentních koncertech 16. a 17. listopadu. Hobojista Jiří Zelba vzpomíná, že informace se k lidem dostala už dříve, a to skrz rádio Svobodná Evropa. Na zmíněných abonentních koncertech se dočkali až neobvyklého aplausu. *„Nastupovali jsme na pódium, byl potlesk. Člověk je zvyklý, že když přicházejí muzikanti, tak ten potlesk utichá. Tentokrát furt pokračoval, všichni už jsme tam byli, sedli jsme si a lidi furt tleskali jak o život.“¹⁰⁸*

Filharmonie v době násilného potlačení pokojné studentské demonstrace na Národní třídě zrovna hrála koncert ve Smetanově síni Obecního domu. Pamětníci se ve vzpomínkách na tento večer shodují. Kolem Obecního domu byly zaparkované jen samé antony a vozy Veřejné bezpečnosti. Nikdo z orchestru ale netušil, v jak velké míře mají v ten večer posloužit. Na průběh večera 17. listopadu vzpomínala i harfenistka Barbara Pazourová, které bylo v té době 26 let. *„Já jsem se účastnila přímo albertovské manifestace, tam jsem byla s jednou kamarádkou. Vzpomínám na to velmi dobře, protože ten večer byl ještě koncert v Obecním domě. (...) Po manifestaci následoval průvod, který šel směrem k Národní třídě, ale já jsem tam nedošla, protože jsem se musela dostavit do Obecního domu odehrát koncert, takže to*

¹⁰⁴ Neumann měl sjednané natáčení dalšího dokumentu s Českou filharmonií pro ČT.

¹⁰⁵ Viz rozhovor s p. Pondělíčkem, dne 5.4.2023

¹⁰⁶ Jedná se o petici, která měla protestovat proti cenzuře, zákazu shromažďování a tak dále. Signatáři požadovali mimo jiné svobodu slova, diskusí o 50. letech a propuštění politických vězňů.

¹⁰⁷ Viz rozhovor s p. Pazourovou, dne 3.4.2023

¹⁰⁸ Viz rozhovor s p. Zelbou, dne 29.3.2023

Obr. 11: Informaci o připojení orchestru ke stávce vylepila filharmonie do výloh, na zdi a nástěnky. V té době nejaktuálnější zpravodajský kanál.¹⁰⁹

*jsem měla docela štěstí. (...) Ta kamarádka, se kterou jsem tam byla, na mě čekala po koncertě. Byly jsme domluvené, že když ještě někde něco bude, že se tam vrátíme. Ale to už jsem se dozvěděla, co se stalo. (...) Šly jsme smutnou, poloprázdnou Prahou, kde byli sami policajti.*¹¹⁰

Filharmonie se posléze účastnila demonstrací na Václavském náměstí a připojila se ke generální stávce spolu s dalšími veřejnými institucemi.

„V těchto chvílích, ve chvílích, kdy moc mocných je co chvíli demonstrována s krutou přesvědčivostí, kdy paragrafy jsou čím dále ohebnější a podpisy pod deklaracemi čím dál vybledlejší, v této chvíli i my, členové České filharmonie, pozvedáme svůj hlas proti bezpráví a násilí a kategoricky odsuzujeme opakované represivní zásahy ozbrojených složek proti pokojným shromážděním. Pozvedáme svůj hlas, abychom protestovali proti zlovolné brutalitě, ke které došlo od začátku tohoto roku již poněkolkáté. Pozvedáme svůj hlas, protože neexistují žádné záruky, že k podobným násilným akcím nebude i nadále docházet.

¹⁰⁹ Viz JAREŠ, Jakub. Najít odvahu k protestu. Sametová revoluce v České filharmonii. *Magazin.ceskafilharmonie.cz* [online]. Praha: Česká filharmonie, 2019 [cit. 2023-04-17]. Dostupné z: <https://magazin.ceskafilharmonie.cz/najit-odvahu-k-protestu-sametova-revoluce-v-ceske-filharmonii/>

¹¹⁰ Viz rozhovor s pí. Pazourovou, dne 3.4.2023

Obr. 12: Členové orchestru na koncertě pro Občanské fórum 14. prosince 1989. Uprostřed Jaroslav Pondělíček.¹¹¹

*Na protest proti surovým skutečnostem přerušujeme veškerou naši koncertní činnost. (...) Připojujeme se k vyhlášení generální stávky dne 27. listopadu t.r. od 12 do 14 hodin. (...) Vyzýváme všechny lidi dobré vůle, všechny naše spoluobčany, aby se k nám připojili!*¹¹²

Tak zní část Stanoviska České filharmonie, které vydala 20. listopadu 1989 na protest proti událostem na Národní třídě 17. listopadu.

Stávka pro filharmonii neměla dlouhého trvání. Je to totiž hudba, která po staletí měla lid hlavně utěšit. Události, které se potom následovaly, nabraly docela rychlý spád. Konečně svoboda! Komunistická strana dala své ministerské funkce k dispozici a na scénu se dostala demokracie. Lidé se sjednotili a pro svobodu si došli společně. Sdělovací prostředky byly tehdy samozřejmě velmi omezené, o to kouzelnější je způsob sdělování informací v té době. Obzvláště vzpomínka, o kterou se se mnou podělil violoncellista pan Josef Dvořák. „Na koncertě kolega violoncellista Čestmír Vránek, který dělal takového mluvčího orchestru, o přestávce vystoupil a těm lidem v publiku řekl, že komunistická strana si odhlasovala, že už nebude tou jedinou silou. Ta atmosféra byla úžasná.“¹¹³

Atmosféra zůstávala silnou ještě chvíli po revoluci. Česká filharmonie s dirigentem Liborem Peškem pozvala studenty na pražský Žofín, aby pro ně hned 23. listopadu zahrála *Mou vlast*.

¹¹¹ Viz JAREŠ, Jakub. Najít odvahu k protestu. Sametová revoluce v České filharmonii. *Magazin.ceskafilharmonie.cz* [online]. Praha: Česká filharmonie, 2019 [cit. 2023-04-17]. Dostupné z: <https://magazin.ceskafilharmonie.cz/najit-odvahu-k-protestu-sametova-revoluce-v-ceske-filharmonii/>

¹¹² Viz KOLÁČKOVÁ, Yveta. *Česká filharmonie 100 plus 10*. Praha: Academia, 200, str. 193

¹¹³ Viz rozhovor s p. Dvořákem, dne 3.4.2023

Obr. 13: Rafael Kubelík a Rudolf Firkušný při vystoupení na Pražském jaru 1991.¹¹⁴

Pan Zelba dodává, že při závěrečných částech Tábor a Blaník studenti povstali a zbytek koncertu prostáli. Při mnoha koncertech se nejen hrálo, ale i diskutovalo. Filharmonii na koncertech doprovázeli přední čeští herci, sociologové nebo filozofové.¹¹⁵ 14. prosince 1989 se uskutečnil mimořádný koncert pro Občanské fórum s Václavem Neumannem za dirigentským pultem a na programu byla Beethovenova 9. symfonie. Když dozněla „Óda na radost“, na pódiu vystoupil Václav Havel, aby představil novou vládu. Koncert byl také oficiálním ukončením bojkotu spolupráce České filharmonie s Českou televizí a s Českým rozhlasem. Byl totiž živě vysílán po celé republice. Celý národ tak mohl vidět, jak celá Smetanova síň Obecního domu skanduje Havlovo jméno. Kromě toho se hrálo ještě na slavnostním inauguračním koncertě nově zvoleného prezidenta Václava Havla a to 29. prosince ve svatovítské katedrále. Tehdy se hrálo Dvořákovo *Te Deum*.¹¹⁶

Beethovenova 9. symfonie se stala dalším z revolučních symbolů v Evropě. Leonard Bernstein ji vybral pro dnes již legendární koncert na počest stržení Berlínské zdi. A vybral si jí i pro svůj velkolepý návrat do Čech po více než čtyřiceti letech. Když se do země vrátil Rafael Kubelík a Leonard Bernstein, aby účinkovali na Pražském jaru 1990, definitivně se potvrdil

¹¹⁴ Viz JAREŠ, Jakub. Najít odvahu k protestu. Sametová revoluce v České filharmonii. *Magazin.ceskafilharmonie.cz* [online]. Praha: Česká filharmonie, 2019 [cit. 2023-04-17]. Dostupné z: <https://magazin.ceskafilharmonie.cz/najit-odvahu-k-protestu-sametova-revoluce-v-ceske-filharmonii/>

¹¹⁵ Mezi nimi byli herci Jana Hlaváčová a Luděk Munzar, sociologové Miloslav Petrušek a Ivan Gabal a filozof Martin Palouš. Viz tamtéž

¹¹⁶ Viz KOLÁČKOVÁ, Yveta. *Česká filharmonie 100 plus 10*. Praha: Academia, 200, str. 192

nádech svobody. Také příjezd klavíristy Rudolfa Firkušného hodně znamenal pro význam revoluce.

Kubelík s filharmonii zahájili festival *Mou vlastí* v absolutně plné Smetanově síni a v euforii, jakou dlouho nikdo nezažil. Podle houslisty Jana Jouzy, který byl v té době novým členem orchestru, to byl nezapomenutelný zážitek a orchestr to bral jako svátek s ním hrát. Na tom se ostatně shodují všichni pamětníci. „*Ač starý pán, dirigoval velmi mladistvě, dával opravdu mladistvá tempa a mladistvé nápady. A nebylo to jen povídání o české historii, byla to živá hudba s ním hrát.*“¹¹⁷ Pan Zelba vzpomíná: „*Rozneslo se, že považoval svoji kariéru za ukončenou a že když se dozvěděl, co se u nás děje, začal trénovat s činkami. Slyšel jsem, že se chtěl ujistit, že zvládne oddirigovat *Mou vlast*, tak si jí zadirigoval doma dvakrát.*“¹¹⁸

Kubelík dirigoval filharmonii ještě několikrát poté. Velkou událostí byl společný koncert členů České filharmonie, Filharmonie Brno a Slovenské filharmonie 12. června 1990 na Staroměstském náměstí v Praze, kde společně jako jeden orchestr zahráli *Mou vlast*. Kubelík tím taky trochu reagoval na čerstvé neshody Čechů a Slováků ohledně soužití v nové zemi. Na podzim s ČF odjel na zájezd do Japonska, kde ho publikum už velmi dobře znalo, protože tam před revolucí jezdil s Mnichovským rozhlasem a dalšími orchestry. „*Tak dlouhý aplaus jsem nikdy nezažil, jako měl on v Japonsku. My jsme už byli v šatnách, tam byly všude monitory, a viděli jsme, jak pak Kubelík se klaní sám. Asi sedmkrát se vrátil a Japonci furt tleskali.*“¹¹⁹

Leonard Bernstein měl při svém návratu podobné přijetí. Dodnes je na něj mezi členy filharmonie pamatováno jako na legendu. Filharmonici se spolupráce s ním nemohli dočkat, stejně jako s Kubelíkem, netrpělivě na něj čekali. V případě Kubelíkova návratu šlo o takovou událost, že jej vítali přímo u letadla. Na Bernsteina čekali před žižkovskou zkušebnou, kde tehdy zkoušeli kvůli dlouhodobé rekonstrukci Rudolfina. „*Zkoušelo se na Žižkově, a to už jsme čekali venku, jak tam přijíždělo to auto. A to byla, opravdu, dodnes by to byla legenda, kdyby byl naživu.*“¹²⁰ Bernsteina líčí pan Pondělíček jako velmi soustředěnou mimořádnou osobnost se smyslem pro humor. Jeho pojetí Beethovena bylo zážitkem na celý život. „*Po koncertě řekl koncertnímu mistrovi Bohumilu Kotmelovi, že tak muzikální orchestr v životě neslyšel. Zdálo se, že byl překvapen. No, jestli čekal, že Česká filharmonie je podobně zdevastovaná, jako naše národní hospodářství, tak není divu.*“¹²¹ Během zkoušek hrdě nosil placku „Nevolím KSČ“ a na zkouškách používal pro písmeno h jméno Havel. Když se s orchestrem loučil, prý

¹¹⁷ Viz rozhovor s p. Jouzou, dne 29.3.2023

¹¹⁸ Viz rozhovor s p. Zelbou, dne 29.2.2023

¹¹⁹ Viz tamtéž

¹²⁰ Viz rozhovor s p. Dvořákem, dne 2.4.2023

¹²¹ Viz ČÍŽEK, Ondřej. Leonard Bernstein: A od té doby bylo písmeno h vždy Havel. *Magazin.ceskafilharmonie.cz* [online]. Praha: Česká filharmonie, 2019 [cit. 2023-04-15]. Dostupné z: <https://magazin.ceskafilharmonie.cz/leonard-bernstein-od-te-doby-bylo-pismeno-h-vzdy-havel/>

prohlásil: „*Pánové, bravo, doufám, že se nevidíme naposledy.*“¹²² Nikoho z filharmoniků nenapadlo, že se setkali s člověkem, který do půl roku zemře.

V době, kdy se k orchestru vracelo tolik známých jmen, se Václav Neumann rozhodl odejít z postu šéfdirigenta. Mezi současnými členy se na něj vzpomíná jako na laskavého a přátelského člověka. I proto mu možná také byl udělen titul čestného šéfdirigenta. Filharmonii dirigoval ještě několikrát, než v roce 1995 zemřel.¹²³

Porevoluční období, které bylo plné euforie a radosti, mělo být paradoxně po orchestru další zkouškou. Pamětníci mluví o tom, jak těžké bylo zařadit se na pole světových orchestrů. Doposud žili především ve společnosti orchestrů Sovětského svazu a východního světa a najednou se měli měřit s tak obrovskou konkurencí světových orchestrů. Mezi filharmoniky zaznělo, že ani obecenstvo, ani sami filharmonicci nebyli připraveni na tak velkou nálož umělecké kvality, která se na orchestr začala valit ze všech stran. Není na tom ale nic špatného, na druhou stranu se mohl orchestr konečně rozvíjet a vstřebávat světové umělecké hodnoty.

Po Neumannovi se na postu šéfdirigenta střídalo větší množství dirigentů za kratší dobu, stejně tak se často vystřídalo vedení. K orchestru tehdy nastoupil Jiří Bělohlávek. Dovedl orchestr úspěšně ke slavným koncertům i zahraničním turné. Byli například pověřeni zahrát v sídle OSN v New Yorku, 24. října 1990. Až do své smrti hostoval u ČF i Rafael Kubelík. Dalšími, kdo se chopili šéfdirigentského žezla po Bělohlávkově rezignaci v roce 1990, i když na krátkou dobu, byli Gerd Albrecht, Vladimír Válek, Vladimír Ashkenazy, Zdeněk Mácal a Elijahu Inbal, který se věnoval především hudbě Gustava Mahlera.¹²⁴

Po několikaletém mezidobí se v roce 2012 vrátil k orchestru Jiří Bělohlávek, se kterým se do čela orchestru dostali David Mareček jako generální ředitel a Robert Hanč jako generální manažer. Bělohlávek spolu s novým vedením výrazně pozvedli úroveň orchestru, která po revoluci plavala na vlnách nejistých cílů. Po Bělohlávkově smrti v roce 2017 se šéfdirigentem stal Semjon Byčkov a společně se jim dodnes daří držet Českou filharmonii na vlně světových vůdčích těles.

¹²² Viz tamtéž

¹²³ Viz KOLÁČKOVÁ, Yvetta. *Česká filharmonie 100 plus 10*. Praha: Academia, 200, str. 47

¹²⁴ Viz *Historie České filharmonie* [online]. Praha: Česká filharmonie, 2023 [cit. 2023-04-18]. Dostupné z: <https://www.ceskafilharmonie.cz/historie/>

Závěr

V dobách, kdy na filharmonii dopadaly důsledky jednotlivých politických krizí, prokázala, že je silná po všech stránkách. Prošla si dlouholetým obdobím, kdy si nebyla jistá svojí existencí a finanční přínosy nebyly samozřejmostí. I přes to, že Česká filharmonie byla původně volnočasová aktivita pro členy orchestru Národního divadla, dokázala se vypracovat na špičkovou úroveň a prokázala to i v zahraničí. Po rozchodu s Karlem Kovařovicem a výpovědích většiny členů divadla neměla jinou možnost než zkusit se uživit na vlastní pěst. Když dokončila své turné s Janem Kubelíkem po anglických zemích, zájezdy se staly pro orchestr běžnou záležitostí.

Po nástupu Václava Talicha a jeho bohatém působení v čele orchestru dostala ještě větší šanci na to, aby se uživila. Talich dokázal z filharmonie vybudovat těleso, které bylo stálíci na evropském trhu a které jen tak nezmizelo ze scény. Jako první začal s orchestrem nahrávat nejvýznamnější skladby a přenášet koncerty živě do rozhlasu. Představil se s ním v důležitých zemích Evropy na významných a dodnes památných turné. Tyto skutečnosti posouvaly filharmonii stále kupředu.

Ani období druhé světové války nezastavilo ČF v postupném v rozkvětu, byť ho trochu zpomalilo v konečných letech války. V tehdejších letech filharmonie ukázala, že dokáže reprezentovat hrdě hudbu své vlasti i přes to, že politický systém v zemi káže jinak pod výhrůzkou smrti. V nejtěžších časech lidské existence byla hudba pro členy orchestru i české občany tou významnou vzpruhou, která i v časech nejtěžších podporovala na mysli.

Po skončení války málokdo věřil, že na příštích čtyřicet let bude Československo vystaveno další zkoušce. Komunistický režim výrazně omezil vývoj orchestru a na dlouhou dobu tak dost možná zabrzdil světový úspěch a slávu. To bylo zapříčiněno především tím, že k orchestru odmítaly přijet nejslavnější, a tudíž nejvlivnější osobnosti světa, které tak dávaly najevo svůj nesouhlas se politickým režimem. Filharmonie se tak musela spokojit pouze s předními sólisty východního bloku. Pro dramaturgický vývoj byl připraven stejný příběh. Musel se podřizovat požadavkům režimu a v žádném případě se nedopustit jakékoliv politické nekázně. I přes to jsme ale mohli pozorovat několik momentů, kdy se přes všechna rizika na povrch dostaly programy s manifestačními charaktery.

V neposlední řadě se Česká filharmonie výrazně prosadila jako jedna z vůdčích institucí sametové revoluce. Po veřejném ohlášení stávkou vůči České televizi a Českému rozhlasu se daly do pohybu události, které už nikdo zvrátit nemohl. Samozřejmě i díky shodě okolností právě probíhajících demonstrací k 17. listopadu a jejich násilného potlačení.

Od revolučního roku 1989 uběhlo již přes třicet let a filharmonie v dnešní době vzkvétá v co největší možné míře. Orchester se těší celosvětové slávě a uznání, které nezastavila ani pandemie Covidu-19 v roce 2020, když se na několik měsíců musela uzavřít Dvořákova síň a ČF se do ní mohla navracet jen pozvolna.

Bez nadsázky můžeme ČF zařadit do špičky světové úrovně. Pravidelně podniká rezidence ve významných sálech jako je vídeňský Musikverein, newyorská Carnegie Hall, tokijská Suntory Hall a tak dále. V letošním roce 2023 se po více než 60 letech vrátila do slavné La Scaly v Miláně. Mezinárodní deníky plní oslavné recenze, které jsou dalšími klíčovými momenty ve vývoji orchestru. K filharmonii se sjíždí elita světových dirigentů i sólistů. Roku 2016 to byl například debut s Valerijem Gergijevem a v roce 2019 se Sirem Simonem Rattlem a Franzem Welserem-Möstem. Dále spolupracuje například s Manfredem Honeckem, Sirem Johnem Eliotem Gardinerem, Alainem Altinoglu, Davidem Robertsonem a dalšími. Před orchestrem pravidelně hrají mimo jiné Leonidas Kavakos, Janine Jansen, Julia Fischer, Katia a Marielle Labéque, Víkingur Ólafsson a Yuja Wang. V současné době se s šéfdirigentem Byčkovem věnuje především kompletním nahrávkám Mahlerových symfonií.

Seznam použitých zdrojů

Odborná literatura

- HOLZKNECHT, Václav. *Česká filharmonie: příběh orchestru*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1963
- IBLOVÁ, Michaela. *Česká filharmonie pod tlakem stalinské kulturní politiky v padesátých letech*. 2014. Praha: Karolinum, 2014
- KOLÁČKOVÁ, Yveta. *Česká filharmonie 100 plus 10*. Praha: Academia, 2006

Elektronické zdroje

- MAŇOUROVÁ, Lucie. Čtvrt druhého století na cestách. Historie zájezdů České filharmonie. *Magazin.ceskafilharmonie.cz*[online]. Praha: Česká filharmonie, 2021 [cit. 2023-04-07]. Dostupné z: <https://magazin.ceskafilharmonie.cz/ctvrt-druheho-stoleti-na-cestach-historie-zajezdu-ceske-filharmonie/>
- ČÍŽEK, Ondřej. Leonard Bernstein: A od té doby bylo písmeno h vždy Havel. *Magazin.ceskafilharmonie.cz* [online]. Praha: Česká filharmonie, 2019 [cit. 2023-04-15]. Dostupné z: <https://magazin.ceskafilharmonie.cz/leonard-bernstein-od-te-doby-bylo-pismeno-h-vzdy-havel/>
- IBLOVÁ, Michaela. Karel Ančerl: Strastiplné životní cesty velkého dirigenta. *Magazin.ceskafilharmonie.cz* [online]. Praha: Česká filharmonie, 2015 [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: <https://magazin.ceskafilharmonie.cz/karel-ancerl-strastiplne-zivotni-cesty-velkeho-dirigenta/>
- RAŠ, Jakub. Medaile, která má větší cenu, než má cenu. *Magazin.ceskafilharmonie.cz* [online]. Praha: Česká filharmonie, 2015 [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: <https://magazin.ceskafilharmonie.cz/medaile-ktera-ma-vetsi-cenu-nej-ma-cenu/>
- KADLEC, Petr. Morální velikost hudby zůstává v duších lidí. Václav Neumann o hudbě a sobě. *Magazin.ceskafilharmonie.cz*[online]. Praha: Česká filharmonie, 2020 [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: <https://magazin.ceskafilharmonie.cz/moralni-velikost-hudby-zustava-v-dusich-lidi-vaclav-neumann-o-hudbe-a-o-sobe/>
- JAREŠ, Jakub. Najít odvahu k protestu. Sametová revoluce v České filharmonii. *Magazin.ceskafilharmonie.cz* [online]. Praha: Česká filharmonie, 2019 [cit. 2023-04-17]. Dostupné z: <https://magazin.ceskafilharmonie.cz/najit-odvahu-k-protestu-sametova-revoluce-v-ceske-filharmonii/>
- *Historie České filharmonie* [online]. Praha: Česká filharmonie, 2023 [cit. 2023-04-18]. Dostupné z: <https://www.ceskafilharmonie.cz/historie/>
- KOŽÍŠEK, Jakub. 125 let s legendami. Dějiny České filharmonie jsou přehlídkou těch nejproslulejších muzikantů. *Magazin.ceskafilharmonie.cz* [online]. Praha: Česká filharmonie, 2021 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://magazin.ceskafilharmonie.cz/125-let-s-legendami-dejiny-ceske-filharmonie-jsou-prehlickou-tech-nejproslulejsich-muzikantu/>
- KADLEC, Petr. "Bytí nositeli kultury" - Dirigent Rafael Kubelík. *Magazin.ceskafilharmonie.cz* [online]. Praha: Česká filharmonie, 2020 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://magazin.ceskafilharmonie.cz/rafael-kubelik-byti-nositeli-kultury/>

Ústní rozhovory

- Jan Jouza, 29.3.2023
- Jiří Zelba, 29.3.2023
- Josef Dvořák, 3.4.2023
- Barbara Pazourová, 3.4.2023
- Jaroslav Pondělíček, 5.4.2023

